

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

2.1.1 ทฤษฎีการแพร่กระจาย

ทฤษฎีนี้จะเน้นถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (Historical Particularism)

นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนั้นยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้ โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกัน และพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน”

2.1.2 ทฤษฎีประวัติศาสตร์

นียบรรณ วรรณศิริ (2550 หน้า 82-83) กล่าวถึงทฤษฎีประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของมนุษย์ การศึกษาถึงอดีตสามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี การศึกษาทางประวัติศาสตร์เป็นวิธีการหลาย ๆ วิธีรวมกัน ได้แก่ 1) ศึกษาความเป็นมาในอดีตของวัฒนธรรมในแต่ละเนื้อหาจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการของวัฒนธรรม 2) สังเกตการณ์ ความเป็นตัวของตัวเองของวัฒนธรรม เป็นการศึกษาวัฒนธรรมปัจจุบันด้วยการเข้าไปสังเกตหรือดูด้วยตัวของผู้ศึกษาเอง 3) ศึกษาวัตถุและเหตุการณ์ในแง่ของเวลาและสถานที่ 4) การขุดค้น เป็นการสืบหาหลักฐานของวัฒนธรรมในอดีต โกลโพนด้วยการขุดค้น 5) การศึกษาแบบวิเคราะห์โครงสร้างรวม คือ การศึกษาวัฒนธรรมของ

สังคมใด ๆ โดยนำโครงสร้างทุกส่วนมาวิเคราะห์ร่วมกัน ในขณะเดียวกันเพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม
ในภาพรวมของสังคมหนึ่ง ๆ

2.1.3 ทฤษฎีวิวัฒนาการ

Herbert Spencer (ค.ศ. 1820 – 1903) เสนอว่า วิวัฒนาการของสังคมมนุษย์เป็น
แบบสายเดี่ยว (Uni-linear) ที่ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลมีจุดกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกันด้วยและ
มารวมกันด้วยกระบวนการสังเคราะห์ (Synthesis) ทำให้เกิดพัฒนาการที่ก้าวหน้าขึ้นและซับซ้อน
มากขึ้น การพัฒนาของสังคมจะมีวิวัฒนาการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์ที่มี
ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดีจะมีชีวิตอยู่รอดตลอดไป
และนำไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้นต่อไป

Ferdinand Tonnies (ค.ศ. 1855 – 1936) เสนอว่า สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลง
จากสังคมแบบ Gemeinschaft (Community) ไปสู่สังคมแบบ Gesellschaft (Society, Groups)

Robert Redfield (ค.ศ. 1857 – 1958) เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเริ่ม
จากสภาพของสังคมชาวบ้าน (Folk) เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบเมือง (Urban)

จากแนวคิดทฤษฎีทฤษฎีการแพร่กระจาย ทฤษฎีประวัติศาสตร์ ทฤษฎี
วิวัฒนาการในการ ศึกษาประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาได้ทฤษฎีเหล่านี้ นำมาใช้ในการศึกษาความเป็นมา
ของดนตรีในพิธีกรรมศพ ตลอดจนจนถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั้งใน
ภาพรวมและบ้านสบเป็ด

2.1.4 ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์เพลง

ณัชชา ไสค์ฉินนุรักษ์ (2547 หน้า 1-6) แนวทางการวิเคราะห์ทฤษฎีดนตรี

ประกอบด้วย

1. การบรรยายภาพรวมโดยทั่วไป
2. การวิเคราะห์ส่วนประกอบหลักของเพลง ทำนอง จังหวะ เสียงประสาน
สีสันเสียง
3. การวิเคราะห์ประโยคเพลง
4. การวิเคราะห์สังคีตลักษณะ

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี (2542 หน้า 20 -22) ในการศึกษาองค์ประกอบของดนตรีไทย
มีรายละเอียดดังนี้

1.เสียง

1.1 ระดับเสียง

1.2 ความสั้น-ยาวของเสียง

1.3 ความเข้มของเสียง (Intensity)

1.4 คุณภาพของเสียง (Quality)

2.พื้นฐานจังหวะ (Element of Time)

2.1 จังหวะภายใน

2.2 จังหวะภายนอก

3.ทำนอง (Melody)

3.1 ทำนองหลัก

3.2 ทำนองตกแต่ง

4.พื้นผิวของเสียง (Texture)

5. สีสันของเสียง (Tone Color)

5.1 วิธีการบรรเลง

5.2 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องดนตรี

5.3 ขนาดและรูปร่างลักษณะของเครื่องดนตรี

6. คีตลักษณ์ (Forms)

จากแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาและวิเคราะห์เพลงข้างต้น ผู้ศึกษาเลือกใช้
แนวทางการวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของดนตรีไทย เช่น ทำนอง จังหวะ คีตลักษณ์ เป็นต้น

2.1.5 แนวคิดมานุษยดนตรีวิทยา

ปัญญา รุ่งเรือง (2546 หน้า 11) เสนอแนวคิดทางมานุษยดุริยางวิทยาว่า เป็น
การศึกษาดนตรีที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยศึกษาตัวดนตรี สังคม และวัฒนธรรมที่ดนตรีดำรงอยู่ แนวคิด
ในการสร้างดนตรี การใช้ดนตรี การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีในท้องถิ่นต่างๆ โดย

ดนตรีที่ศึกษามักเป็นแบบมูซิปาฮูระ มุ่งศึกษางานภาคสนามเป็นสำคัญ โดยการหาข้อเท็จจริงจากแหล่งข้อมูล รวมทั้งการศึกษาจากเอกสาร

จากแนวคิดมานุษยดนตรีวิทยา ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดนี้มาศึกษาบทบาทหน้าที่ของดนตรีในพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ว่าดนตรีมีบทบาทและหน้าที่ต่อสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อย่างไร

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.2.1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

พิธีกรรม (Rituals) หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ หรือหมายถึงพฤติกรรมทางสังคมอันละเอียดอ่อนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียม กฎหมาย หรือระเบียบของสังคม ซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของคุณค่านิยม หรือความเชื่อ พิธีกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของพิธีการ แต่มิได้มีความหมายตรงกันนัก ข้อแตกต่างที่สำคัญคือพิธีการเป็นการปฏิบัติในสังคมที่มีคนจำนวนมากว่าหนึ่งคน แต่พิธีกรรมอาจจะปฏิบัติเพียงคนเดียวก็ได้ นอกจากนี้ พิธีการมักจะจัดให้มีขึ้นในเหตุการณ์สำคัญ ๆ ลักษณะสำคัญของพิธีกรรมคือส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา และมักเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการแสดงความหมาย และมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์ หรือความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเกิดความเกรงขาม หรือเคารพนับถือด้วย (สมิทธิ สระอุบล. ๒๕๓๔ หน้า ๖๒)

พิธีกรรม คือ วิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายการที่เราจะได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ เราจำเป็นต้องมีการกระทำและในแต่ละการกระทำต้องมีวิธี เช่น ในการที่เราจะได้ข้าวเปลือก เราก็จำเป็นต้องมีวิธีเพาะปลูกเป็นขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การตากถาง เตรียมพื้นที่ การไถ การหว่าน การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การนวด เป็นต้น และควบคู่ไปกับวิธีการเพาะปลูกในแต่ละขั้นตอนดังกล่าวแล้ว ชาวนายังประกอบพิธีกรรมอีกหลายอย่าง เช่น เมื่อจะดูแลรักษาข้าวที่กำลังเริ่มออกรวง ชาวนาจะประกอบพิธีทำขวัญแม่โพสพ โดยนาของสังเวศ มีข้าว กัลยง ขนมน ตลอดจน

เครื่องสำอางที่คิดว่าผู้หญิงเวลาแพ้มือจะพอใจ นาไปตั้งไว้ที่มุมที่กำหนดว่าแม่โพสพสถิต (กิ่งแก้ว
อัครถกร 2525 หน้า5)

ในบรรดาประเพณี พิธีกรรม ซึ่งมีอยู่หลากหลายประเพณีพิธีกรรม ที่ชาว
ไทยตามภูมิภาคต่างๆ ได้ยึดถือปฏิบัติอยู่นั้น อาจจะมีรายละเอียดของลำดับวิธีการประกอบพิธีทั้งที่
เหมือน หรือแตกต่างกันอยู่บ้างในรายละเอียดแต่ทั้งนี้องค์ประกอบหลักทางด้านคติความเชื่อล้วน
แต่มีลักษณะที่เหมือนกันทั้งสิ้น คือเป็นการประกอบประเพณีพิธีกรรมภายใต้ความเชื่อในเรื่องของ
ความศรัทธาในศาสนาโดยเฉพาะความศรัทธาในพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ที่เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลเหตุร้ายหรือเหตุดีให้กับผู้คนในสังคมใน
ครอบครัวได้ กับยังเชื่อว่าเป็นการสร้างความเป็นสิริมงคล และความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้น (ฉลาด
ชาย รมิตานนท์.2527 หน้า 32-34)

หากย้อนกลับไปพิจารณาประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติแล้วจะพบว่า
พิธีกรรมมีความเกี่ยวพันกับชีวิตของมนุษย์มาเนิ่นนานตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งพิธีกรรมต่าง
ๆ ได้มีพัฒนาการไปตามลำดับความเจริญก้าวหน้าของสังคม และเป็นที่น่าสนใจที่ว่าพิธีกรรมต่าง ๆ
นั้น นับเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของทุก ๆ ศาสนา ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมเป็นเสมือน
เครื่องมือหล่อเลี้ยงศาสนาที่คนทั่วไปถือว่า (ศาสนา) เป็นแหล่งกำเนิดของประเพณีและวัฒนธรรม
ต่าง ๆ ของสังคม แต่กระนั้นก็ตาม การที่พิธีกรรมจะดำรงอยู่ได้ ย่อมต้องได้รับการเกื้อกูลจาก
ศาสนาเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ก่อนที่พิธีกรรมใด ๆ จะปรากฏขึ้นนั้นย่อมต้องมีรากฐานมาจากความ
เชื่อ และความศรัทธา รวมทั้งประสบการณ์ทางศาสนา (Religion Experience) ที่แต่ละปัจเจก
บุคคลได้รับจากศาสนานั้น ๆ อันนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อ หรือหนทางที่จะ
นำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิต
ต่อไป (ประยูร ธมฺมจิตฺโต 2535 หน้า 15)

อีกประการหนึ่ง ท่านภิกขุโพธิ์ แสตนยานุภาพ กล่าวว่า “ประเพณี พิธีกรรม
เปรียบเสมือนเรือที่มีไว้ให้คนนั่งพายเข้าหาฝั่ง คือ ศาสนา” แต่เมื่อขึ้นฝั่งได้แล้วจงลงเรือเสีย อย่า
มัวติดอยู่ในเรือ นั้น ถ้ายังติดอยู่ในเรือก็ไม่ได้ขึ้นฝั่งสักที จากข้อคิดนี้แสดงให้เห็นว่า ประเพณี
พิธีกรรม กับเรื่อนั้นเป็นเพียงเครื่องมือที่จะนำคนเราไปสู่จุดหมายข้างหน้า ซึ่งอยู่นอกประเพณี
พิธีกรรม และนอกเรือ ถ้าคนเรามัวติดอยู่แต่ใน ประเพณี พิธีกรรมก็จะไม่ได้บรรลุจุดหมายที่

แท้จริงเลย ฉะนั้น ท่านจึงแนะนำให้ทิ้งเรือเสียจึงจะถึงฝั่ง คือ แก่นแท้ของศาสนา การปฏิบัติตาม ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนาพุทธนั้น นับว่าเป็นการทำความดีเป็นบุญกุศล แต่ในที่สุดก็ต้องละทิ้ง บุญนี้เสีย จึงจะถึงฝั่ง คือพระนิพพาน นั่นคือผู้ที่ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นผู้ละได้ทุก สิ่งทุกอย่างทั้งบุญและบาป (บุญญาบาปบิณฑ) นี่คือจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา สำหรับผู้ที่ เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาเหล่านี้ แม้จะมีโอกาสเข้าร่วมทำพิธีกรรมอยู่ก็ตาม ก็ทำไปตามสังคัมเพื่อ อนุเคราะห์คนที่ยังติดอยู่ในคอกแห่งประเพณี พิธีกรรมเท่านั้น แต่ตัวท่านทั้งหลายเหล่านั้นซึ่งอยู่ 'ไม่' ตั้งใจความในพุทธภาษิตที่ว่า "สุเจ้าทั้งหลาย จงมาดูโลกนี้อันตระการดูจรรยาที่พวกคนเขลา หมกอยู่ แต่ผู้รู้หาข้องติดอยู่ไม่" (มหาวิทยาลัยรังสิต ๒๕๔๐)

2.2.1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรี

กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2545: 46) กล่าวว่า ดนตรีเป็นสื่อให้จิตใจ ของมนุษย์ได้ พักพิงสามารถกล่อมเกล้าอารมณ์ของมนุษย์ได้ในทุกรูปแบบมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา สามารถเข้าใจภาษาดนตรีได้เหมือนกัน ดนตรีนั้นมีอยู่ทุกอารมณ์ เช่น อารมณ์รัก อารมณ์โกรธ อารมณ์โศกเศร้า อารมณ์สนุกสนาน ฯลฯ

มานพ วิสุทธิแพทย์ (2533 หน้า26) ได้กล่าวถึงรูปแบบของบทเพลง (Pattern) ซึ่งหมายถึงลักษณะสำคัญหรือลักษณะเด่นที่ปรากฏในทำนองเพลง โดยทำนองเพลงแต่ ละแต่ละเพลงมักมีรูปแบบที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะของเพลงนั้น ๆ มี 2 อย่างคือ

1. รูปแบบของจังหวะ คือสัดส่วนในการใช้ตัวโน้ตในทำนองเพลง นั้น ๆ มีการใช้โน้ตเสียงสั้นยาวอย่างไร

2. รูปแบบของทำนอง คือทิศทางการเคลื่อนที่ของทำนองเพลง ซึ่งมีทิศทางการเคลื่อนที่หลายอย่าง

มนตรี ตราโมท (2518 หน้า 35-36) ได้อธิบายความหมายของคำว่า เพลง และองค์ประกอบของเพลง สรุปได้ความว่า ตามหลักวิชาของคีตศิลป์ สิ่งที่สำคัญประกอบขึ้นด้วย เสียงให้เกิดความไพเราะคือแสดงความรู้สึกต่างๆ นั้น ได้แก่ ลำนำ ทำนอง และจังหวะ ลำนำ หมายถึง ความสั้นยาว เบาแรงของเสียง RHYTHM ทำนองหมายถึงเสียงสูงๆ ต่ำๆ สลับสับสนกัน ไป และจังหวะได้แก่ ส่วนแบ่งย่อยที่เป็นระยะสม่ำเสมอ ได้แก่ มาตราคำว่า "เพลง" ตาม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานแปลไว้ว่า ลำนำ ทำนอง คำขับร้อง ทำนองดนตรี กระบวนวิธี รำดาบรำทวน ชื่อการร้องเพลงแก่กันมีชื่อต่างๆ เช่นเพลงปรบไก่ เพลงช้อย เป็นต้น ถ้าจะเลือกอธิบายเฉพาะความหมายที่เกี่ยวข้องกับเพลง ก็จะมีแต่คำว่า ลำนำ ทำนอง คำขับร้องและชื่อร้องแก่กัน มีชื่อต่างๆ เท่านั้น ซึ่งคำที่ขับร้องก็ดี การร้องแก่กันก็ดี ย่อมมีลำนำและทำนองผสมอยู่แล้ว จึงจะนับว่าเป็นเพลง ถ้ามีแต่เพียงคำขับร้องแก่กันโดยไม่มีลำนำ และทำนอง ก็จะเป็นเพลงไปไม่ได้ และยิ่งกว่านั้น ยังจะต้องมีจังหวะเป็นเครื่องควบคุมด้วยอีกอย่างหนึ่ง จึงจะครบองค์เพลง

ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์ (2533 หน้า4) ได้แบ่งองค์ประกอบของดนตรีสำหรับการศึกษาทางดนตรีชาติพันธุ์วิทยา ไว้ดังนี้

1. ทำนอง ทำนองของบทเพลงเป็นตัวชี้ความเป็นสัญชาติของดนตรี ซึ่งรวมไปถึงบันไดเสียงแนวการดำเนินทำนองและพิสัยของทำนองด้วย
2. ลีลาและจังหวะ ซึ่งเป็นตัวทำให้เกิดความรู้สึกและอารมณ์ควบคู่และสอดคล้องไปกับแนวทำนองหลัก
3. เสียง ความแตกต่างของเสียงดนตรีโดยมากขึ้นอยู่กับผู้บรรเลงหรือขับร้องเป็นหลัก
4. พื้นผิว ดนตรีบางชนิดเล่นเป็นเสียงเดียวกันแต่บางกลุ่มอาจเล่นให้มีเสียงประสานด้วย

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การปรับตัวกับวิถีชีวิตใหม่ในชุมชนเมืองของชาวเขาเผ่าม้ง เขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ของลี้ศึก ฤทธิเนติกุล (2540 หน้า 18-40) พบว่าชาวเขาเผ่าม้งในชุมชนเมืองเชียงใหม่จะต้องมีการปรับตัวในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านการดูแลสุขภาพ พบว่า ยังคงใช้วิธีการแบบพื้นบ้าน เช่น การเรียกขวัญ การนวด การใช้ยาสมุนไพรร่วมกับการแพทย์สมัยใหม่ - ด้านเนติธรรม พบว่า ถ้าเป็นคนดีแฟงหรือเรื่องเล็กน้อย จะใช้กฎจารีตประเพณี หากเป็นเรื่องใหญ่จะใช้กฎหมาย - ด้านเศรษฐกิจ พบว่า เปลี่ยนจากการทำการเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพมากเป็นการทำการค้า เป็นผู้ผลิตพ่อค้าคนกลาง พ่อค้าปลีก โดยมีเครือข่ายทางธุรกิจกับคนม้งด้วยตนเอง คนพื้นราบ และคนต่างชาติ นอกจากนี้บางส่วนยังมาขายแรงงานในปั้มน้ำมัน และร้านค้าต่าง ๆ - ด้านคตินิยม พบว่า

ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลวิทยา อำนาจเหนือธรรมชาติ - ด้านศิลปกรรม พบว่า ยังมีการปฏิบัติและเข้าใจด้านศิลปะที่สำคัญ ๆ และเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในชีวิตประจำวัน และสืบทอดปฏิบัติตามกันอยู่ - ด้านวัฒนธรรม พบว่า มั่งรุ่นใหม่ในชุมชนเมืองยังคงให้ความเคารพในความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุต่าง ๆ รวมทั้งวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในการดำรงชีพในปัจจุบัน - ความสัมพันธ์กับชุมชนดั้งเดิม พบว่า ในตอนแรกถูกมองว่าเป็นคนแปลกแยกในสังคมเมืองและได้รับความกดดันจากสังคมรอบด้าน ด้วยความสัมพันธ์อันเพื่อนบ้านอย่างธรรมดาทั่วไป

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านห้วยน้ำไซ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ของปรารภนา มงคลธวัช(2541 หน้า 228-230) พบว่าปัจจุบัน ม้งบ้านห้วยน้ำไซมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม ระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายม้ง มีการเปลี่ยนสัญชาติเป็นคนไทย ได้รับการรับรองสิทธิทางกฎหมาย การคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับการบริการขั้นพื้นฐานด้านการศึกษา สาธารณสุข และสาธารณสุขโรค จากรัฐบาลไทย พูดภาษาไทย รวมทั้งการนับถือศาสนาพุทธ ทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับสังคมชุมชนของคนไทย การดำรงชีวิตตามแบบวัฒนธรรมไทย มีค่านิยมแบบไทย สื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ เป็นสิ่งที่ทำให้ม้งหมู่บ้านห้วยน้ำไซเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมากที่สุด สื่อที่เผยแพร่เข้าไปในหมู่บ้าน ทำให้ได้รับวัฒนธรรมใหม่มากขึ้น การประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไป เช่น การแต่งกายตามสมัยนิยม การพูดภาษาไทย เข้าเรียนในโรงเรียนไทย เป็นต้น

ดนตรีในสังคมวัฒนธรรมของชาวของ ตำบลตะเคียนทอง จ.จันทบุรี ของสายพิรุณ สีนฤกษ์(2546:71-76)พบว่าเพลงในพิธีศพ พิธีศพของชองมี 4 คี้น คี้นแรกจะมีเพลงไหว้ครูซึ่งใช้ใน คี้นแรกของงานศพเท่านั้น เนื้อหาเพลงเป็นการระลึกถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม คุณบิดา-มารดาให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครอง เพลงไหว้ครูนี้ ถือเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนคี้นที่ 2-4 จึงเป็นการละเล่นหรือร้องเพลงเล่าเรื่อง เช่น ชาละวัน ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น เพลงเชิญผีบรรพบุรุษ เป็นเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเชิญผีหิ้งผีโรง เป็นการขับร้องเชิญดวงวิญญาณลงมาให้ลูกหลานสอบถามทุกข์สุข เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษจัดขึ้นปีละครั้ง

ลาวโซ่งกับความเชื่อในพิธีศพ ของโกศล แยมกาญจนวัฒน์(2547 หน้า7) ลาวโซ่ง มีการสืบทอดการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของตัวเองโดยลูกชาย คนลาวโซ่งผูกพันกับเมืองแถนมาก ถือว่าเป็นบ้านเกิด คล้ายตั้งเมืองสวรรคต ตายแล้วต้องไปให้ถึง ในเรื่องความเชื่อนั้นมักยึดเอาจินตนาการเป็นหลักและปฏิบัติแบบง่ายๆ ที่ถือปฏิบัติกันสิ่งหนึ่ง คือ พิธีศพ เมื่อมีคนเสียชีวิต พิธีกรรมของคนลาวโซ่งคล้ายกับ คนจีน จะต่างกันที่ขั้นตอนการปฏิบัติ

การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย - ชาวโซ่ ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพรรณานิคมและอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร ของ สุรัตน์ วรวงค์รัตน์(2555 หน้า 105)ผู้ไทยและโซ่มีความเชื่อหลายอย่างคล้ายกันคือการนับถือผีที่เชื่อว่าสิ่งนอกเหนือธรรมชาติมีอำนาจให้คุณและโทษแก่มนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติเหล่านี้ได้จึงต้องเซ่นสรวงบูชา เพื่อให้ประโยชน์แก่ตน ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาที่เชื่อว่าเป็นเครื่องมือทำให้เกิดความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ความเชื่อตามแบบคติพราหมณ์เพื่อความ เป็นศิริมงคลในโอกาสต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช การสู่ขวัญผู้ที่จะจากบ้านหรือกลับบ้าน การรับขวัญผู้เจ็บป่วย ผู้ไทยและโซ่ เชื่อว่าการผิศจีตประเพณีเป็นการผิผี ทำให้ผีโกรธและลงโทษครอบครัว แต่ถ้าบูชาอย่างถูกต้อง ผีนั้นก็ให้ประโยชน์มากกว่าโทษ พิธีกรรมงานศพของผู้ไทยและโซ่ประกอบด้วยพิธีกรรมย่อย มีความหมายซ่อนอยู่ในตัวของมันเอง เช่น การอาบน้ำศพสะอาดถือเป็นการชำระมลทินให้ผู้ตาย การจัดพิธีสวดพระอภิธรรมหรือสวดคยอดมุขของผู้ไทยมีความหมายคล้ายพิธีชางมูทของโซ่ที่ต้องการให้วิญญาณอยู่ในอาการสงบ ส่วนความแตกต่างในพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่อง วิญญาณที่แตกต่างกัน

2.3 สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มพันธุ์ม้ง

2.3.1 ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และการกระจายตัวของชาวม้ง

ม้ง(Hmoob/Moob) เป็นชื่อที่กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว เวียดนาม ไทย และในประเทศตะวันตกใช้เรียกตนเองอย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศจีนนั้นชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ “ม้ง” มักจะถูกใช้อย่างสับสนกับ “แม้ว” หรือ “เหมียว” โดยรากศัพท์ของคำดังกล่าวนั้นแปลว่าต้นข้าวอ่อนหน่อ และวัชพืชกับที่นา ซึ่งหมายถึงลูกของแผ่นดินและชนพื้นเมืองที่แต่เดิมทำนาเป็นหลัก แต่ในระยะต่อมาถูกนำมาใช้ในลักษณะของ

การดูถูกทางชาติพันธุ์ โดยการผูกเข้ากับเสียงร้องของแมว และแสดงนัยของความเป็นคนป่าเถื่อน คำดังกล่าวเริ่มปรากฏ ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์จีนภายใต้ชื่อ “เหมียวหมิน” “หยูเมียว” หรือ “ซานเหมียว” ซึ่งเป็นกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงและแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง) เมื่อประมาณสองพันสองร้อยปีก่อนคริสตศักราช ทั้งนี้ภายใต้นโยบายการจัดแบ่งกลุ่มชนชาติของรัฐบาลจีนภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์เข้าปกครองประเทศ ในปี ค.ศ. 1949 นั้น ม้งเป็นเพียงกลุ่มย่อยหนึ่งที่ถูกรวมเข้าไว้ในกลุ่มชนชาติเหมียว แม้ว่าจะมีการแบ่งกลุ่มย่อยของชนชาติเหมียวออกเป็นหลายกลุ่มตามบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่นักมานุษยวิทยาได้สรุปตามชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์เรียกตัวเองและตามกลุ่มภาษาเอาไว้ว่าชนชาติเหมียวประกอบไปด้วยสามกลุ่มหลักๆ คือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “ขอซ่ง” (Qhov Xyooj) “ฮุม” (Humb) หรือ “ฮุมบ” (Hmob) และกลุ่ม “ม้ง” (Hmoob) (Cheung 1996, Diamond 1995 Schein 1986) โดยภาษาพูดของทั้งสามกลุ่มดังกล่าวไม่สามารถใช้สื่อสารข้ามกันได้ ส่วนเครื่องแต่งกายและประเพณีวัฒนธรรมนั้นก็ต่างกันออกไปอย่างสิ้นเชิง เฉพาะในมณฑลยูนนานนั้นกลุ่มที่เรียกตัวเองว่าม้งยังแบ่งออกเป็น 7 กลุ่มย่อยด้วยกัน คือม้งเดือ (Hmoob Dawb) ม้งจิวะ (Moob Ntsuab) ม้งซื่อ (Moob Swb) ม้งเป้ (Hmoob Peg) ม้งเซา (Hmoob Xaw) ม้งซัว (Hmoob Sua) ม้งปัว (Hmoob Pua) โดยแต่ละชื่อดังกล่าวมีที่มาจากสถานที่อยู่อาศัยและชื่อผู้นำของเขาในอดีต แต่ในปัจจุบันนักวิชาการและชาวบ้านเองมักจะนำเอาความแตกต่างของสำเนียงภาษาพูดและเครื่องแต่งกายมาเป็นเครื่องจำแนก สำหรับในประเทศไทยนั้นมีเพียงสองกลุ่มย่อย คือม้งขาว หรือที่เรียกตัวเองว่าม้งเดือ (Hmoob Dawb) และม้งดำหรือม้งเขียว หรือบางที่รู้จักกันในชื่อวาม้งน้ำเงินกับม้งลาย แต่พวกเขาเรียกตัวเองว่าม้งจิวะ (Moob Ntsuab)

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดชาวม้งนั้นมีสามแนวคิดด้วยกัน โดย แนวคิดแรกนั้นถูกเผยแพร่โดยบาทหลวงชาวฝรั่งเศส นิกายโรมันคาทอลิก ชื่อ ชาวิน่า ที่เข้าไปสอบถามจากชาวม้งทางภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ในยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งดินแดนดังกล่าวยังเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสอยู่ โดยบาทหลวงชาวิน่าสันนิษฐานว่าบรรพบุรุษชาวม้งอพยพมาจากดินแดนทั่วโลกเหนือ เพราะตำนานคนม้งเล่าว่าที่นั่นเป็นดินแดนที่หนาวจัดและปกคลุมไปด้วยหิมะ ในเวลากลางวันนั้นเห็นพระอาทิตย์เพียงหกเดือนและไม่เห็นอีกหกเดือน บาทหลวงชาวิน่าจึงสันนิษฐานว่าหลังจากนั้นชาวม้งจึงอพยพเข้ามาทางตอนเหนือของประเทศจีน สู่ดินแดนมองโกเลีย ลงมา

ทางใต้ของจีน เข้าสู่ดินแดนที่ปัจจุบันเป็นรอยต่อของประเทศจีน เวียดนาม ลาว ไทยและพม่า (Savina 1924) แนวคิดนี้ได้รับการสานต่อโดยควินซี ที่ยกตัวอย่างกรณีเด็กชาวม้งบางรายที่มีผิว และผมสีขาวยและนัยน์ตาสีฟ้าเหมือนชาวยุโรป (Quincy 1988) ส่วนแนวคิดที่สองนั้น เป็นของ ชาวม้งสำนักบ้านวินัย (ศูนย์อพยพบ้านวินัย อำเภอปากชุม จังหวัดเลย) ที่คล้ายกับของบาทหลวง ชาวจีน แต่ได้รับอิทธิพลจากตำนานของลาวกับจีน เน้นที่การกล่าวถึงความคล่องของชื่อ “สิน ซัย” ของลาว กับ “Xeem Xais” ของม้ง และคำว่า “ม้ง” (Hmoob/Moob) กับ “มองโกเลีย” (Muam Nkauj Liag) และความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมของม้งกับทั้งสองกลุ่ม รวมถึงการเกิดระบบตัวเขียน ฟ่าเฮ่า (Phaj Hauj) ในประเทศลาวก่อนสิ้นยุคสงครามเวียดนาม (Bertrais 1985) แนวคิดที่สาม เป็นที่รู้จักกันในหมู่ม้งในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน โดยอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาว จีนและตำนานที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นหลัก ซึ่งเชื่อว่าบรรพบุรุษชาวม้งอพยพมาจากชายฝั่ง ทะเลทางด้านตะวันออกของประเทศจีน หรือบริเวณทะเลเหลือง โดยค่อยๆ เคลื่อนย้ายทำมาหากิน ตามแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง หรือ Dej Dag) เข้ามาสู่บริเวณที่ปัจจุบันเป็นภาคกลางของประเทศ จีน เมื่อต้องเผชิญหน้ากับชนเผ่ามองโกลที่อพยพลงมาจากต้นลำน้ำเหลืองและลำน้ำแยงซีเกียง (Dej Ntev) บรรพบุรุษชาวม้งได้อพยพมุ่งหน้าลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เข้าสู่บริเวณที่อยู่อาศัยอยู่ ในปัจจุบัน ทั้งนี้ มีหลักฐานทางวัฒนธรรมของม้งบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับทะเลและแม่น้ำเหลือง เช่น ลายผ้ารูปก้นหอย เส้นดัดขวางสองเส้นบนลายกระโปรงของหญิงม้งจิวะ ที่เป็นสัญลักษณ์ของแม่น้ำ เหลือง ฯลฯ (Vwj 1997) แนวคิดที่สามดังกล่าวอ้างตามหลักฐานตามประวัติศาสตร์จีน ระบุว่า แหล่งกำเนิดของชนชาติเหมียวมีความสัมพันธ์กับ “ซานเหมียว” และ “หนานหมาน” ในยุคดึกดำบรรพ์ คือ ตั้งแต่เมื่อประมาณ 5,000 ปีก่อน นักประวัติศาสตร์จีนสันนิษฐานว่าบรรพบุรุษชาว เหมียวหรือม้งน่าจะมาจากสัมพันธ์ชนเผ่าที่เรียกตัวเองว่า “จิวลี” ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบ ภาคตะวันออกของจีน บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซีเกียง โดยมีจี้เยอ (Txiv Yawg) เป็นหัวหน้า แต่จี้เยอถูกหวังตี (Faj Tim) ผู้นำสัมพันธ์ชนเผ่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันในปัจจุบัน ว่าเป็นบรรพบุรุษของคนจีนนำกองกำลังมาจากทางตอนบนของกลุ่มแม่น้ำเหลืองเข้าโจมตีและเข้า ครอบครองพื้นที่ดังกล่าว จากนั้นชาวเหมียวหรือม้งจึงอพยพลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เข้าสู่ บริเวณทะเลสาบตั้งตึง (Dong Ting) ทะเลสาบโปยยาง (Po Yang) แล้วค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่มณฑล เสฉวน กุ้ยโจวและยูนนานในที่สุด ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดที่สามนี้น่าจะเชื่อถือได้มากกว่า เพราะ

มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนสนับสนุน กับทั้งมีเอกลักษณ์ในวิถีประจำวันของชาวม้งที่สอดคล้องกับบริบทของสภาพแวดล้อมด้วย ในขณะที่แนวคิดที่หนึ่งและสองนั้นอิงตามตำนานมากกว่า

ผลพวงจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ กับการรุกรานของชาวมองโกล ชาวแมนจู และชาวยุโรป ทำให้เกิดสงครามระหว่างม้งกับผู้รุกรานเหล่านี้ครั้งแล้วครั้งเล่า นอกจากนั้นแล้วนโยบายการสร้างรัฐชาติและการขูดรีดภาษีจากรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น ทำให้ชาวม้งทนไม่ไหวและได้ลุกขึ้นก่อการกบฏหลายครั้งในประวัติศาสตร์จีน แต่ทุกครั้งได้รับการปราบปรามอย่างหนัก โดยเฉพาะกบฏไถ่ผิง กบฏจงแดง-ธงขาว (ค.ศ.1856-1872) และกบฏฮ่อธงดำนั้นส่งผลโดยตรงต่อการอพยพของชาวม้งจากประเทศจีนเข้าสู่บริเวณภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ลาว ไทย และพม่า (ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2548 หน้า 4-7)

ในส่วนของดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ เข้าใจว่าชาวม้งเริ่มอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งระหว่างช่วงต่อคริสต์ศักราช 1800 และ 1900 โดยในบันทึกของชาวตะวันตก พบว่ามีคนม้งตั้งหมู่บ้านในจังหวัดตากก่อนหน้าปี ค.ศ. 1929 แล้ว (Bernatzik 1970, Geddes 1976 และ Mottion 1980) และจากเอกสารของกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนม้งแห่งแรกคือที่บ้านนายเลาตา หมู่บ้านแม้ว อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เป็นโรงเรียนประชาบาล สังกัด กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดยตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2478 หรือปี ค.ศ.1935 (สุภาวงศ์ และคณะ 2527 หน้า 12)

2.3.2 กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย

ประสิทธิ์ ลีปรีชา (2548 หน้า 9) ได้กล่าวว่า จากการสอบถามผู้สูงอายุของแต่ละตระกูลในหมู่บ้านต่างๆทั่วประเทศสันนิษฐานได้ว่ากลุ่มแรกของบรรพบุรุษชาวม้งจะอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่ที่ปัจจุบันเป็นประเทศไทยในระหว่างช่วงพุทธศักราช 2390 ถึง 2420 ซึ่งเป็นช่วงระยะเดียวกันกับที่กองทัพของรัฐบาลจีนถึงส่งเข้าปราบปรามกองกำลังชนกลุ่มน้อยชาวมุสลิมและอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ปัจจุบันเป็นมณฑลกุ้ยโจวและมณฑลและยูนนานของประเทศไทย อันเนื่องจากรัฐใช้มาตรการเรียกเก็บภาษีแพงทำให้ชนกลุ่มน้อยในแถบลุกขึ้นต่อต้าน

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสและอังกฤษเริ่มเข้าครอบครองและกำหนดเส้นแบ่งพรมแดนประเทศขึ้นในแถบนี้ ดังนั้นการอพยพหนีสงครามจากจีนและเข้ามาหาพื้นที่ทำมาหากิน

ในบริเวณดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นที่รู้จักกันในหมู่นักสำรวจชาวยุโรปในสมัยนั้นว่าตัวเองได้ข้ามเส้นแบ่งพรมแดนของชาติหรือประเทศใดเข้าสู่ประเทศแล้วแต่ใช้ชื่อสถานที่ทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนด เช่น แม่น้ำแดง แม่น้ำเขียว น้ำท่า ภูเขา เมืองฮุน เมืองหงสา แม่น้ำโขง ดอยผาหม่น ภูชี้ฟ้า ภูเวก ภูลังกา ดอยช้าง ดอยอ่างขาง และอื่นๆ ภายหลังจากที่ชาวม้งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่แล้ว เส้นแบ่งพรมแดนประเทศจึงถูกกำหนดขึ้น โดยจะสังเกตได้จากการที่ยอดดอยสูงต่างๆ ใกล้ชุมชนที่ชาวม้งอยู่นั้นจะมีชื่อว่า ดอยฝรั่ง (เศส) ปักธงชาติหรือดอยอังกฤษ เป็นต้น

สามเส้นทางหลักที่บรรพบุรุษชาวม้งอพยพเข้าสู่ดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศไทย เส้นทางแรก อยู่บริเวณชายแดนจังหวัดและพะเยา ซึ่งมีดอยภูเวกและภูลังกาเป็นหลัก จากนั้นกลุ่มที่เข้ามาทางนี้จึงอพยพโยกย้ายต่อไปยังดอยขุนสถาน (จังหวัดน่านและแพร่) ดอยช้าง ดอยอ่างขาง ภูหินร่องกล้า เขาค้อ และดอยลานสางหรือดอยระแหง เป็นต้น ส่วนเส้นทางที่สองนั้นเข้ามาทางผาตั้ง ภูชี้ฟ้า ดอยผาหม่น และที่ราบระหว่างเมืองเชียงของกับเชียงแสน จากนั้นจึงเข้ามาที่ดอยยาว ดอยช้าง ดอยอ่างขาง ดอยผ้าห่มปก และดอยจ๊กตอก

ในบริเวณประเทศพม่าในปัจจุบัน ก็ข้ามมาที่ดอยเชียงดาว ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์ ดอยปางอุ๋ง ดอยหมากพริก เป็นต้น ส่วนเส้นทางที่สามนั้น ข้ามแม่น้ำโขงทางตอนบนบริเวณประเทศลาวและพม่า เนื้อที่ที่เหลือแล้วจึงลงมาทางขุนหัวแม่คำ ซึ่งอยู่ใกล้บ้านหินแตก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย โดยกลุ่มที่เข้ามาเส้นนี้เป็นกลุ่มที่เข้ามาที่หลังสุด คือประมาณช่วงทศวรรษ 2480

การเข้ามาตั้งชุมชนของชาวม้งในบริเวณที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันในช่วงบุกเบิกนั้น ได้ทำการขออนุญาตจากผู้นำชุมชนใกล้เคียงที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อนแล้ว พร้อมกับนั้น การแจ้งให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองท้องถิ่นที่ดูแลในพื้นที่นั้นๆรับทราบ เป็นต้นว่าผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าเมือง ข้าหลวง และอื่นๆ ทั้งนี้ มักจะมีการนำเอาของป่าที่มีค่า เช่น ลูกสัตว์ ป่า งาช้าง หนังสัตว์ น้ำผึ้ง และอื่นๆ มาเป็นสัญลักษณ์บอกรณาการในการผูกสร้างความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ปกครองระดับท้องถิ่นดังกล่าว ทั้งนี้ ในระยะแรกนั้นผู้นำชาวม้งในหลายพื้นที่ก็ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าเมืองและข้าหลวง

ให้เป็นพญาหรือผู้ใหญ่บ้านผู้ปกครองดูแลชาวบ้านบนภูเขาด้วย เช่น พญาพิภักดิ์ (บ้านพญาพิภักดิ์ จังหวัดเชียงราย) เป็นต้น

การที่เลือกตั้งชุมชนอยู่เฉพาะบนพื้นที่สูงตามภูเขาหลักๆ ในภาคเหนือของประเทศไทยนั้นเป็นเพราะเหตุผลอย่างน้อยสองประการด้วยกัน คือ ประการแรก การเลือกสภาพพื้นที่ดิน ธรรมชาติและอากาศที่เหมาะสมกับการปลูกฝิ่น เพราะฝิ่นเป็นผลผลิตทางการเกษตรหลักเพียงชนิดเดียวที่สามารถขายเป็นเงินสดได้ในช่วงที่ชาวม้งอพยพเข้ามาสู่ดินแดนล้านนา แม้ว่าภายหลังจากที่รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ชาวม้งปลูกกระยะหนึ่ง และต่อมาได้ออกรับกฎหมายห้ามการค้าและและเสฟฝิ่นทั่วประเทศซึ่งมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2502 เป็นต้นมา แต่ความต้องการฝิ่นของประเทศและโลกยังคงมีต่อมา ประการที่สอง ในยุคทศวรรษ 2500 นั้น มีโรคระบาดหลายอย่างที่ เป็นอุปสรรคต่อการติดสัมพันธ์ระหว่างบนพื้นที่สูงกับพื้นราบ เช่น ไข้ทรพิษ โรคเรื้อน ไข้มาเลเรีย ที่ทำคนเฒ่าคนแก่ชาวม้งในยุคนี้ในอธิบายสาเหตุของการเจ็บป่วยจากโรคต่างๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะไข้มาเลเรีย ว่าเป็นเพราะถูกผีทุ่งนาและแองน้ำในพื้นที่ราบกระทำฉะนั้นพื้นที่ราบลุ่มจึงไม่อยู่ในความสนใจของชาวม้งในการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย

จนกระทั่งเหตุการณ์ทั้งสองอย่างข้างต้นเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับมีสถานการณ์การแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ในพื้นที่หมู่บ้านม้ง โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงราย น่าน เพชรบูรณ์และตาก ชาวม้งที่ไม่ฝักใฝ่ระบอบอุดมการณ์ดังกล่าวจึงได้อพยพหลบหนีเข้าตั้งชุมชนอยู่บริเวณพื้นราบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 เป็นต้นมา ตัวอย่างเช่น บ้านนาหนุนและร่องสำนในจังหวัดพะเยา บ้านป่ากลางในจังหวัดน่านบ้านห้วยทรายในจังหวัดพิษณุโลก บ้านเข็กน้อยและเล่าลือในจังหวัดเพชรบูรณ์ และบ้านป่าคาเก่ากับเจดีย์ไค้ในจังหวัดตาก เป็นต้น จากนั้นจึงเริ่มมีคนรุ่นใหม่ที่ยุติจบระดับการศึกษาชั้นต้นในชุมชนเริ่มเข้ามาเรียนหนังสือและประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น ในขณะเดียวกัน คนที่เริ่มเห็นโอกาสในการขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวก็เริ่มขยายตลาดเข้าสู่ในเมืองในระยะเวลาที่ไล่เลี่ยกัน คือช่วงต้นทศวรรษ 2510 ทางด้านของคนที่อยู่ในชุมชนบนภูเขานั้นเริ่มได้การกดดันจากนโยบายต่างๆ ที่ส่งกระทบต่อวิถีชีวิตและความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของพวกเขา โดยเฉพาะภายหลังช่วงกลางทศวรรษ 2520 เป็นต้นมาที่การสู้รบกับคอมมิวนิสต์ในป่าได้ยุติลง

จากประวัติศาสตร์ของการอพยพดังกล่าว จะเห็นว่าม้งกลุ่มชาติพันธุ์ที่แต่เดิมอาศัยอยู่ในบริเวณทุ่งราบแถบแม่น้ำเหลือง จากนั้นจึงต้องอพยพขึ้นเขา ด้วยเพราะถูกแย่งชิงที่ทำกินและเข่นฆ่าโดยชาวจีน ทำให้ต้องปรับวิถีชีวิตจากการทำนาไปเป็นการทำไร่แทน กระจบเหมาะกับการนำฝิ่นเข้ามาเผยแพร่ในจีนของเจ้าอาณานิคมตะวันตกทำให้ม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงอื่น ๆ รับฝิ่นมาปลูกเพื่อขายให้กับผู้เสพฝิ่นในเมือง เมื่ออพยพถอยร่นมาทางใต้ของประเทศจีน เข้าสู่บริเวณที่ปัจจุบันเป็นประเทศเวียดนาม ลาวและไทย จึงยึดเอาการตั้งชุมชนอยู่บนพื้นที่สูงที่เหมาะสมกับการปลูกฝิ่นเป็นหลัก ด้วยเพราะความต้องการของระบบตลาดและผลประโยชน์ของฝิ่นที่ควบคุมโดยทั้งปกครองของประเทศเจ้าอาณานิคมและประเทศในแถบนี้ แต่ภายหลังจากที่ฝิ่นถูกประกาศให้กลายเป็นของผิดกฎหมาย มาตรการส่งเสริมพืชทดแทนฝิ่น รวมทั้งการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่เปิดประตูสู่สังคมภายนอกมากขึ้น ทำให้คนม้งตามชุมชนต่างๆ บนดอยสูงต่างมุ่งหน้าเข้าสู่เมืองหรือพื้นราบอีกครั้งหนึ่ง(ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2548 หน้า 9-12)

2.3.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและปัจจัยในการย้ายถิ่น

จากประวัติความเป็นมาของชาวม้งที่เกี่ยวข้องกับการทำสงครามมาโดยตลอด อีกทั้งเป็นกลุ่มชนที่รักเสรีภาพ และต้องการรักษาจารีตประเพณีของตนไว้ ชาวม้งจึงมักตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลจากคนกลุ่มอื่น โดยมักเลือกพื้นที่บนภูเขาสูง อากาศเย็น ใกล้กับต้นน้ำลำธาร และเป็นพื้นที่ลาดจากยอดเขาเล็กน้อยเพื่อให้มีที่กำบังลมและพายุฝน นอกจากนี้หมู่บ้านต้องอยู่ห่างจากที่เพาะปลูกพอสมควรเพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์เลื้อยเข้าไปทำความเสียหายแก่พืชที่เพาะปลูกไว้ และยังคงมีพื้นที่ที่เหมาะสมในการฝังศพ เนื่องจากอาชีพหลักของชาวม้ง คือการเพาะปลูก การเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน จึงเน้นที่ความอุดมสมบูรณ์ของดิน และขนาดของพื้นที่ที่เพียงพอต่อจำนวนประชากรในชุมชน ในอดีตหมู่บ้านม้งทั่วไปมักมีประชากรประมาณ 20-35 ครอบครัวนิยมปลูกบ้านเป็นกลุ่มในหมู่บ้านที่น้องของตนเอง โดยมีเรือนหลังใหญ่ของคนสำคัญในตระกูลอยู่กลาง ทุกบ้านหันหน้าออกไปตามความลาดของภูเขา และไม่สร้างบ้านซ้อนตรงหน้าบ้านหลังอื่นเพราะจะเป็นการขวางทางเข้าของผีเรือนที่เข้าออกบ้านเป็นทางตรงจากประตูบ้าน จึงต้องไม่มีอะไรอะไรมาปิดขวาง

การปลูกบ้านของชาวม้งจะมีการช่วยเหลือเอากันในหมู่บ้านตื้นสนิท หลังจากเลือกทำเลที่จะปลูกบ้านได้แล้ว จะทำพิธีขุดหลุมเสาบ้าน นำข้าวสารจำนวนเมล็ดเท่ากับจำนวน

สมาชิกในครอบครัวโรยลงในหลุม และโรยข้าวสารอีก 3 เมล็ดเป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์เลี้ยงตามลงไป จากนั้นจุดธูปบูชาผีเพื่อขออนุญาตและเสี่ยงทายว่าจะปลูกบ้านตรงนั้นได้หรือไม่ เสร็จแล้วนำถั่วมาครอบข้าวสารในหลุมเอาดินหลบ วันรุ่งขึ้นจึงมาเปิดดูหากเมล็ดข้าวยังอยู่ครบแสดงว่าสามารถปลูกบ้านในบริเวณนั้นได้

ในอดีตชาวม้งมีการย้ายที่ตั้งหมู่บ้านบ่อยเนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น ดินจืดเพาะปลูกไม่ได้ผล คนทรงทำนายว่าจะมีเหตุเภทภัยถ้าจะไม่ย้าย หรือเกิดการขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือชนกลุ่มอื่นในท้องถิ่น เกิดโรคระบาดอย่างไรก็ตามในปัจจุบัน การเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านเปลี่ยนไปจากเดิมเนื่องจากข้อจำกัดด้านกฎหมายป่าไม้ และได้เปลี่ยนไปปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นแทน จึงพบว่ามีหมู่บ้านของชาวม้ง อยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ต่ำ และตั้งอยู่อย่างมั่นคงกว่าเดิมมาก(บุษกร และคณะ, 2548 หน้า 2-3)

2.4 ประวัติของหมู่บ้านสบเป็ด

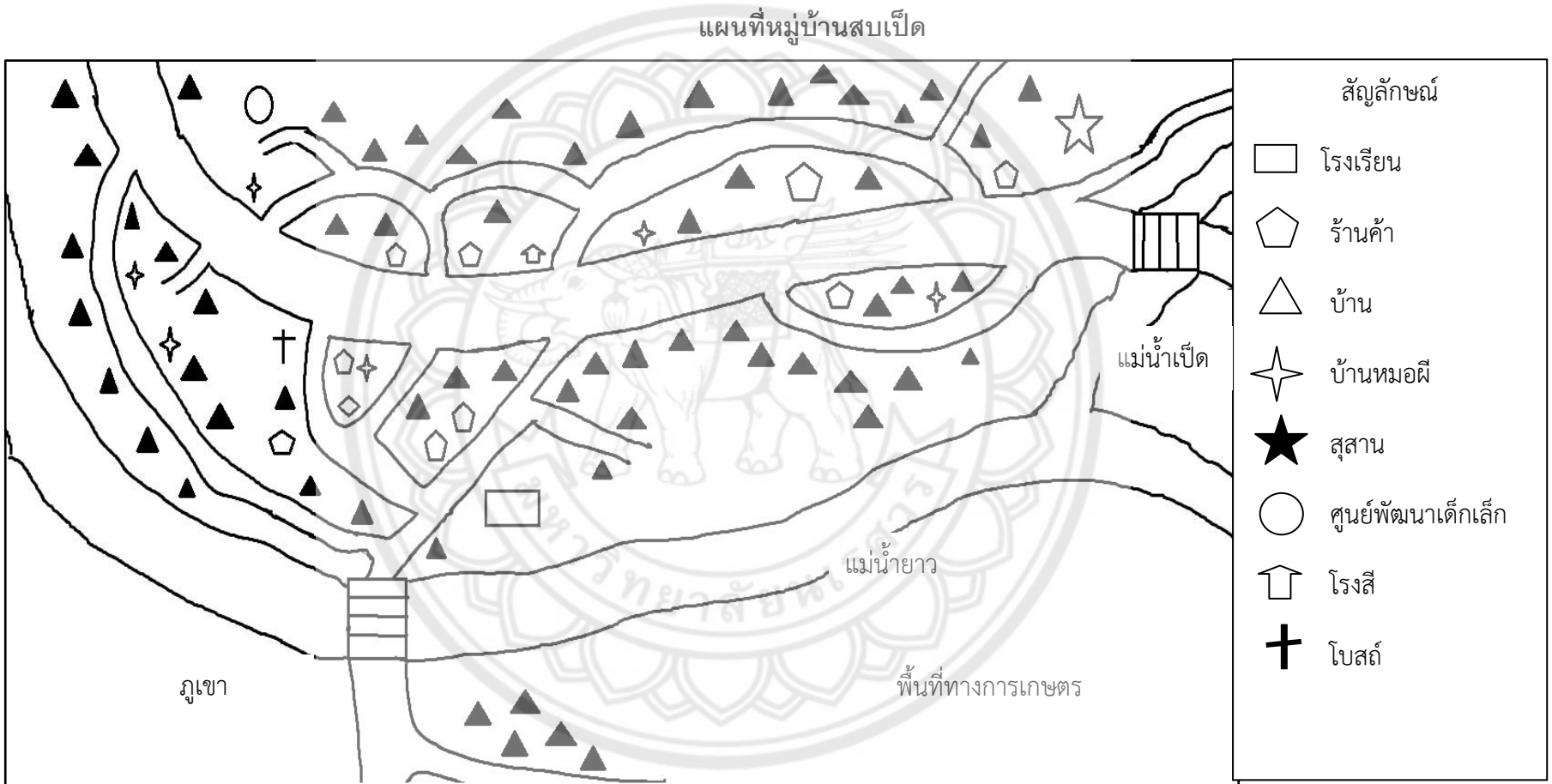
ชื่อหมู่บ้านสบเป็ดมาจากชื่อต้นน้ำของแม่น้ำสายหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านเรียกแม่น้ำสายนี้ว่า น้ำเป็ด ซึ่งต้นน้ำเป็ดเป็นลักษณะการไหลของน้ำที่ออกจากรูดินซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำเป็ด และแม่น้ำสายนี้ได้ไหลรวมกับแม่น้ำยาวซึ่งเป็นแม่น้ำสายใหญ่ของหมู่บ้าน จึงเรียกหมู่บ้านว่า สบเป็ด คำว่า “สบ” มาจากคำว่า “ประสบ” ในภาษาไทย ซึ่งในที่นี้หมายความว่า การประสบพบเจอของแม่น้ำทั้งสองสายดังกล่าว

ประชากรหมู่บ้านสบเป็ดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อพยพมาจากที่ต่างๆ เช่น ประเทศจีน ตอนล่าง และประเทศลาว และเขตแดนของประเทศไทยกับเขมร ชนเผ่าม้งตระกูลแรกที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านสบเป็ด คือ ม้งตระกูลม้งคาน เป็นส่วนมาก และยังมีตระกูลม้งย่าง ตระกูลม้งว่าง ตระกูลม้งผ่อ บางส่วนที่ย้ายมาด้วยกับกับชนเผ่าม้งคาน ชนเผ่าม้งคานเป็นชนเผ่าที่มาอยู่ในหมู่บ้านสบเป็ดเป็นชนเผ่าแรกที่มีมากที่สุด ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า น้ำเป็ด เพราะมีจุดออกของน้ำหรือแม่น้ำ ชนเผ่าม้งคานย้ายมาจาก บ้านขุนน้ำพริก ต.นาไร่หลวง อ.เชียงกลาง จ.น่าน ผู้ที่เป็นแกนนำในการอพยพมาตั้งถิ่นฐานคือ ผู้ใหญ่บรรพต ยืนยงกุล โดยมีครอบครัวที่อพยพมาจำนวน 4-5 ครอบครัว ที่อพยพมาในตอนนั้น และก่อนที่จะมาตั้งถิ่นฐานบ้านสบเป็ด คนกลุ่มนี้เคยตั้งถิ่นฐานที่อำเภอสองแควประมาณ 5-6 เดือน แต่แล้วถูกทางกองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน

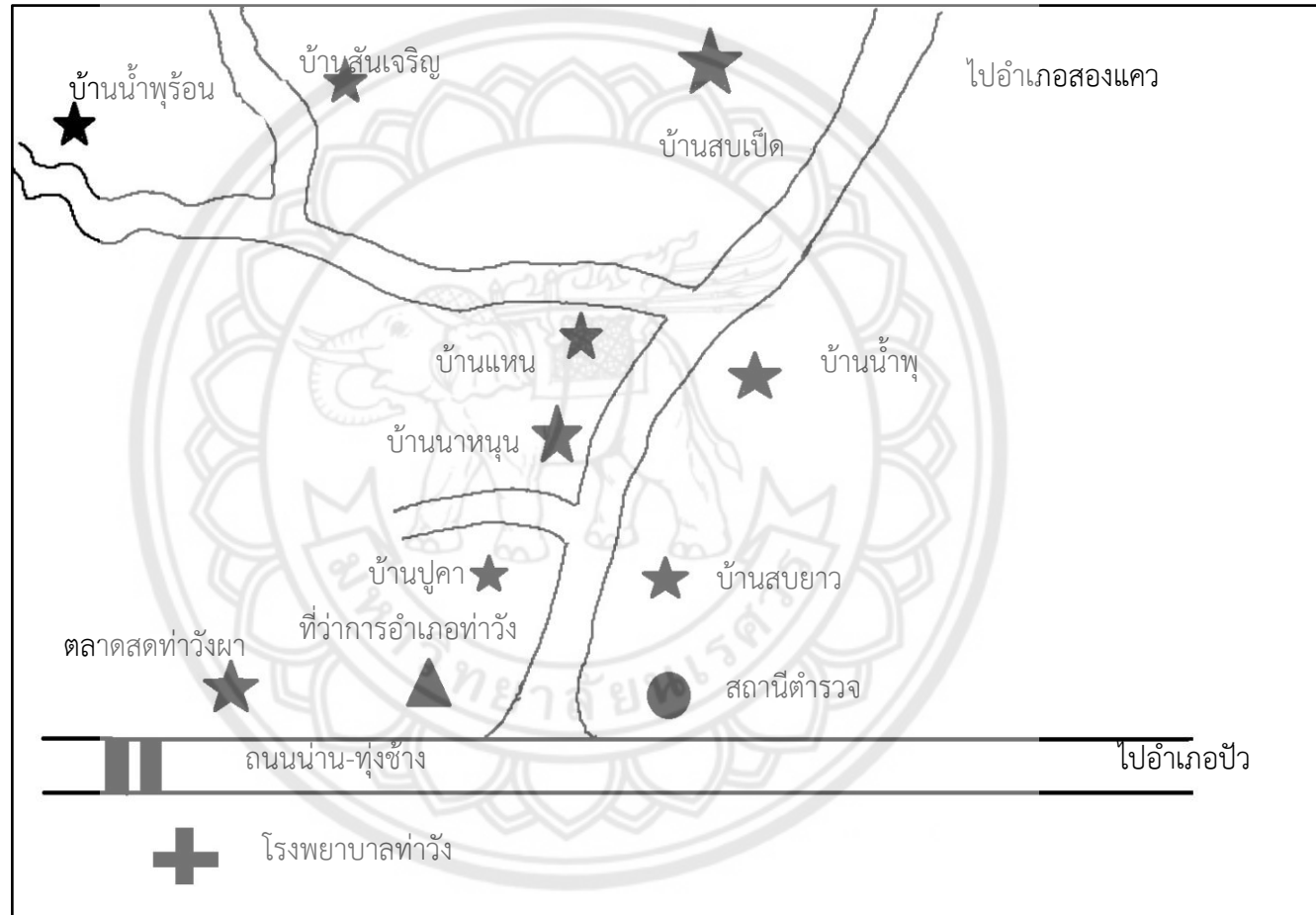
ราชอาณาจักร หรือ กอ.รมน. จังหวัดน่าน ส่งมาตั้งถิ่นฐานของพื้นที่บ้านสบเป็ด หมู่บ้านสบเป็ด ในช่วงแรกไม่มีผู้อพยพมาอยู่เลยและได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการได้ส่งข้าวสาร อาหาร เครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์ทางการเกษตร เช่น มีด เมล็ดข้าว เมล็ดพืชพันธุ์ต่างๆ เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล จนชาวบ้านดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง มังคานอาศัยอยู่บริเวณรอบๆ โรงเรียน ส่วนชนเผ่าที่ย้ายตามมาทีหลัง คือ ชนเผ่าม้งอย่าง และชนเผ่าม้งผ้อหรือม้งท้าว และชนเผ่าม้งวาง บางส่วนอพยพมาจากบ้านน้ำพาน อ.แม่จริม จ.น่าน และยังมีตระกูลม้งซึ้ง ที่ย้ายมาจากศูนย์อพยพบ้านวินัย จังหวัดเลย ชาวม้งส่วนใหญ่อาศัยอยู่กระจัดกระจายไปอยู่ทั่วประเทศ ไทยรวมถึงหมู่บ้านสบเป็ด อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ภาพที่ 1 สภาพความเป็นอยู่ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชนเผ่าม้ง บ้านสบเป็ด
ที่มา : เจนยุทธ พุฒหมื่น

แผนที่การเดินทางไปหมู่บ้านสบเป็ด

แผนที่ที่ 2 เส้นทางหมู่บ้านสบเป็ด

2.4.1 อาณาเขตบ้านสบเปิด

ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับ อำเภอสองแคว

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่บ้านน้ำโมง

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่บ้านปางสา

ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ หมู่บ้านปางสา

2.4.2 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

สภาพพื้นที่ตั้งหมู่บ้านสบเปิดมีลักษณะภูมิประเทศและสภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูง

ล้อมรอบหมู่บ้าน มีธรรมชาติที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำไหลผ่านหมู่บ้าน 2 สาย คือแม่น้ำเป็ด และแม่น้ำยาว สภาพภูมิอากาศร้อนชื้น ในช่วงฤดูหนาวอากาศหนาวเย็น การคมนาคมมีถนนสายท่าวังผา-เชียงคำ ผ่านหมู่บ้าน

2.4.3 ลักษณะบ้านเรือน

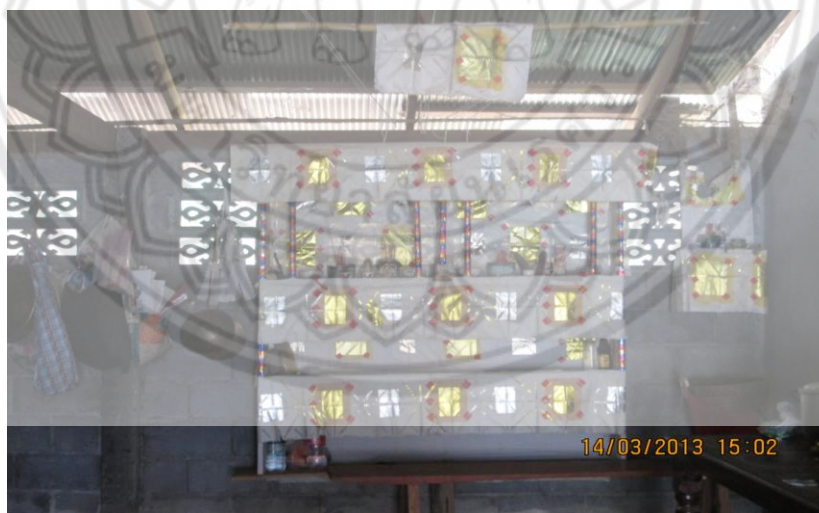
ภาพที่ 2 ลักษณะบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านสบเปิด

ที่มา : เจนยุทธ พุฒหมื่น

บ้านของมั่งเป็นบ้านชั้นเดียว ปลูกคร่อมบนพื้นดินให้ราบเป็นพื้นที่ ใช้ไม้ไผ่สับฝาก หรือไม้ไผ่ที่ใช้ขวานตากทำฝาบ้าน มุงหลังคาด้วยหญ้าคาหรือไม้แป้นเกล็ด บ้านมั่งแต่ละหลังมี องค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ ประตูหน้าบ้าน เป็นประตูที่ใช้ในการประกอบพิธีสำคัญต่างๆ เช่น การ เรียกขวัญ การส่งวิญญาณผู้ตายออกจากบ้าน หรือการแต่งงาน สำหรับประตูด้านข้างถือเป็นประตูละครมดา โดยทั่วไปบ้านของมั่งจิวมักไม่มีประตูด้านข้าง

เสากลางบ้าน นับว่าเป็นเสาหลักของบ้าน เมื่อเดินเข้าบ้านจะอยู่ด้านซ้ายมือ บริเวณหน้าห้องนอนของผู้อาวุโสในครอบครัว เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของครอบครัว เช่น การ แฉ่งให้ผีเรือนทราบเมื่อมีเด็กเกิดใหม่ เมื่อลูกสาวจะแต่งงานออกไป หรือเมื่อมีงานศพก็จะใช้เสานี้ที่ สำหรับผูกกลองที่ใช้ตีในงาน

สี่กั้ง กระดาษสีขาวขนาด 9-12 นิ้ว ติดชนคอไก่สีแดง ขนอกไก่สีขาว เมื่อมีเซ่นไหว้ ด้วยไก่จะนำเลือดไก่ที่ถูกเซ่นมาทาเป็นตัวแทนของผี สี่กั้ง ซึ่งเป็นผีที่คอยดูแลทุกข์สุขของคนในบ้าน ติดไว้เพื่อป้องกันผี หรือสิ่งไม่ดี โดยติดไว้ตรงข้างกับประตูหน้าบ้าน สำหรับบ้านที่หัวหน้าครอบครัว เป็นหมอผีหรือผู้ประกอบพิธีกรรมจะมีหิ้งไม้ที่มีเครื่องบูชา (ทั้งเน่ง) อยู่ด้านขวามือของ สี่กั้ง

ภาพที่ 3 สี่กั้ง

ที่มา : เจนยุทธ พุฒหมื่น

ห้องนอน อยู่ถัดจากประตูด้านหน้าโดยห้องนอนของหัวหน้าครอบครัวมักจะเป็น ห้องที่อยู่ติดประตูหน้าบ้าน ลูกที่โตแล้วจะแยกห้องนอนกัน

เตาไฟ มี 2 แห่ง คือ เตาไฟใหญ่ ก่อด้วยดิน สำหรับวางกระทะใบบัวใช้สำหรับหุงข้าว ต้มอาหารสัตว์ ทำอาหารเลี้ยงแขกในพิธี กลั่นเหล้าและต้มย้อมผ้า ส่วนเตาไฟเล็ก เป็นที่ประกอบอาหารประจำวันและต้มน้ำ เหนือเตาไฟหึ่งแขวนจากเพดานลงมาใช้สำหรับเก็บสิ่งของต่างๆ เช่น เมล็ดพันธุ์พืช ยาสมุนไพรและเครื่องจักสานต่างๆสมาชิกในบ้านมักนั่งพักผ่อนกันรอบเตาไฟเล็ก

ที่พักแขก เมื่อมีแขกมาอาศัยพักนอน มุ้งจิวจะมีแคร่ยกพื้นสำหรับไว้คอยรับแขก โดยตั้งอยู่กับประตูสำคัญ ส่วนกลุ่มมุ้งขาวจะปูเสื่อให้ตรงบริเวณพื้นที่โล่งกลางบ้าน

บางบ้านมีขี้ข้าว และมีข้าวโพดอยู่ภายในบ้าน โดยมักตั้งอยู่บริเวณริมด้านหนึ่งของบ้าน และมีครกกระเดื่องสำหรับตำข้าว ข้าวโพดอยู่ใกล้ๆ โดยทั่วไปไม่นิยมทำบานหน้าต่าง เนื่องจากอยู่ในที่อากาศหนาวเย็นและลมแรงภายในบ้านจึงค่อนข้างมืด แต่บ้านเรือนปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง โดยใช้วัสดุสมัยใหม่รวมทั้งการสร้างบ้านที่มีรูปทรงเหมือนชาวพื้นราบ

ภาพที่ 4 บริเวณพื้นที่ประกอบอาหารภายในบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
ที่มา : เจนยุทธ พุฒหมื่น

2.5 ระบบเครือข่าย

การที่คนมั่งแต่ละคนเป็นสมาชิกขององค์กรทางสังคมในระบบเครือข่ายถึงอย่างน้อยหกองค์กรด้วยกัน หรืออีกนัยคือมีระบบโครงสร้างทางเครือข่ายของสังคมมั่งมากถึงหกชั้นเป็นกรอบล้อมรอบอยู่ในตัวคนมั่งแต่ละคนนั้น ทำให้ระบบเครือข่ายมีบทบาทอย่างมากต่อการพึ่งพาอาศัยกันและกันในการลงจากชุมชนบนภูเขาเข้ามาอยู่ในสังคมเมือง นั่นคือมั่งแต่ละคน ไม่ว่าจะหญิงหรือชายก็ตาม เป็นสมาชิกตั้งแต่ในระดับ

ครอบครัว ครัวเรือน กลุ่มพี่น้องร่วมบรรพบุรุษเดียวกัน กลุ่มพี่น้องร่วมพิธีกรรมเดียวกัน และกลุ่มพี่น้องร่วมแซ่ตระกูลเดียวกัน โดยกำเนิด และที่มากไปกว่านั้นคือความสัมพันธ์กับญาติในแซ่ตระกูลอื่น โดยผ่านระบบของการแต่งงานกันฉะนั้น ในกรณีของการอพยพเข้าสู่เมืองนั้น ระบบความสัมพันธ์ทางเครือข่ายดังกล่าวมีอิทธิพลต่อแต่ละปัจเจกบุคคลอย่างน้อยสองประการด้วยกัน ในแง่หนึ่งก็คือ บนพื้นฐานของความสัมพันธ์แต่ละระดับดังกล่าวทำให้เกิดความผูกพันในหมู่สมาชิกด้วยกันเองในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยตัวอย่างของกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชุมชนก็คือนับตั้งแต่การเลี้ยงดูแลดู การแบ่งปันอาหารกัน การช่วยกันทำอะไรในสวน การทำพิธีรวมไปถึงการช่วยแก้ไขปัญหาคติความขัดแย้ง ฯลฯ ส่วนการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเข้ามาในเมืองนั้นมีตั้งแต่การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับที่เรียน แนะนำแหล่งทุนการศึกษา การเชื้อเชิญเรื่องที่พักอาศัย การแนะนำงาน และการยืมเงินเป็นค่าใช้จ่ายและลงทุนทำการค้า เป็นต้น เพราะความเป็นน้องและญาติใกล้ชิดกันนั้นทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ กับทั้งอยากให้พี่น้องของตนเองประสบความสำเร็จในการเรียนและการทำงานที่เขาตั้งใจเอาไว้

2.5.1 โครงสร้างทางสังคมและครอบครัว

การปกครองของมั่ง ยึดหลักจารีตประเพณีมีหัวหน้าหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองดูแลคนในหมู่บ้าน โดยหัวหน้าหมู่บ้านจะดำรงตำแหน่งไปจนกระทั่ง ลาออก เสียชีวิต หรือที่ประชุมหมู่บ้านเห็นว่าไม่เหมาะสมและมีมติให้ออก แต่หากมีกรณีพิพาทขึ้นในหมู่บ้านจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกันตัดสิน

หัวหน้าหมู่บ้าน ผู้อาวุโสของแซ่สกุลที่มีคนจำนวนมากมักได้รับการยอมรับจากชุมชน และเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชนให้ดำรงตำแหน่งนี้

หมอผี เป็นผู้มีบทบาทในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บรวมทั้งการประกอบพิธีกรรม
ต่างๆ

หมอยา เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการใช้ยากกลางบ้านหรือสมุนไพร

กลุ่มผู้อาวุโส ผู้อาวุโสของแต่ละแซ่สกุล ทำหน้าที่เสมือนคณะที่ปรึกษาของหัวหน้า
หมู่บ้าน ในส่วนกิจการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

2.5.2 ลักษณะครอบครัว

ครอบครัวของชาวม้ง เป็นครอบครัวแบบขยาย เพศชายเป็นเพศใหญ่กว่าหญิง มี
การตั้งถิ่นฐานและสืบสกุลทางฝ่ายชาย ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคนแต่ห้ามแต่งงานภายใน
แซ่ตระกูลเดียวกัน ชายผู้มีอาวุโสสูงสุดคือผู้มีอำนาจเต็มในครอบครัว ความผูกพันระหว่างพ่อกับ
ลูกชาย ถือเป็นเรื่องสำคัญต้องอยู่ร่วมบ้านจนเมื่อพ่อตายจึงแยกครอบครัวออกไปได้ ลักษณะ
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมม้ง สามารถจัดรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

2.5.3 ความสัมพันธ์แบบครอบครัว

เป็นความสัมพันธ์ตามความนับถือเครือญาติ ม้งมีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายชาย
การสืบเชื้อสายที่แสดงความนับถือเครือญาติในสายตระกูลเดียวกันนี้มีขอบเขตไปถึงห้าชั่วรุ่นอายุคน
คือนับตั้งแต่ รุ่นลูก รุ่นพ่อ-แม่ รุ่นปู่-ย่า รุ่นทวด และรุ่นพ่อแม่ของทวดดังนั้น หากสามารถสืบได้ว่า
สืบเชื้อสายโดยตรงมาจากทั้งห้ารุ่นดังกล่าวถือว่าเป็นสายตระกูลเดียวกันทั้งสิ้น โดยดูจากการนับ
ถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน ได้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงที่นอกเหนือจากรุ่นพ่อแม่ของทวด เชื่อว่าบรรพบุรุษ
เหล่านี้จะคอยปกป้องคุ้มครองภัยให้ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ สมาชิกในกลุ่มนี้ จึงประดัวเครือเรือน
ต่างๆ หลายเครือเรือน บางครั้งมีเครือเรือนที่อยู่ต่างหมู่บ้านกัน ความผูกพัน ทางสังคมของสมาชิกที่
อยู่ในสายตระกูลเดียวกันนี้แสดงออกโดยการเข้าร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ที่สำคัญ เช่น พิธีแต่งงาน
และพิธีศพ เป็นต้น โดยทั่วไปเครือเรือนของพี่น้องที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกันมักตั้งอยู่ใกล้ชิดกัน
และแม้ว่าแต่เครือเรือนจะประกอบกิจการเกษตรแยกจากกันแต่ก็อาจมีการช่วยเหลือดูแลเลี้ยงเด็กด้วย การ
ความต้องการแรงงานมาก หรือในกรณีที่เจ็บป่วยและอาจมีการช่วยเหลือดูแลเลี้ยงเด็กด้วย การ
อพยพของเครือเรือนมักจะนิยมอพยพไปยังหมู่บ้านที่มีเครือเรือนที่เป็นสายตระกูลเดียวกัน

2.5.4 ความสำคัญแบบแซ่ตระกูล

เป็นความสำคัญทางเครือญาติที่กว้างขวางกว่าความสัมพันธ์ในแบบครัวเรือนและแบบสายตระกูล ความสัมพันธ์ในแบบนี้มีแซ่ตระกูลหรือที่เรียกว่า “เส่ง” เป็นตัวกำหนดความเป็นเครือญาติในระดับนี้ แม้ว่าสมาชิกบางคนหรือหลายๆคนจะไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดเลย แต่วัฒนธรรมของม้ง ก็ได้กำหนดให้บุคคลใช้แซ่เดียวกัน มีความเป็นพี่น้อง หรือเป็นเครือญาติกัน ดังนั้นชายหญิงที่มีแซ่เดียวกันจึงไม่สามารถที่จะแต่งงานหรือมีความสัมพันธ์ทางเพศ ข้อห้ามดังกล่าวยังได้ครอบคลุมไปถึงม้งทั้งสองกลุ่ม คือม้งขาวและม้งจิวที่ใช้แซ่เดียวกันโดยแซ่ตระกูลของม้งที่อยู่ในประเทศไทยมี 14 แซ่คือ

1. แซ่ผ่อหรือท้าว	8. แซ่หมั่วหรือม้า
2. แซ่ว่าหรือว่าง	9. แซ่หลี่หรือแซ่ลี
3. แซ่ย่าหรือแซ่ย่าง	10. แซ่โล่ว
4. แซ่ซ่งหรือแซ่ซิ่ง	11. แซ่จ๋า
5. แซ่หะ	12. แซ่ฟา
6. แซ่ว้อ	13. แซ่ค้ำ
7. แซ่เฮ้อ	14. แซ่ก้อ

นอกจากนี้วัฒนธรรมของม้งยังได้กำหนดหน้าที่บุคคลพึงกระทำต่อบุคคลอื่น ๆ ที่มีแซ่เดียวกัน เช่น การให้ที่พักและอาหารแก่คนแซ่ตระกูลเดียวกันที่เข้ามาเยี่ยมเยียนในหมู่บ้านแม้ว่าจะไม่ได้มีความสัมพันธ์แบบสายตระกูลก็ตาม ความสัมพันธ์แบบต่างแซ่ตระกูล เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแต่งงานระหว่างชายและหญิงสามารถจัดได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในอีกแบบหนึ่งระหว่างบุคคลต่างแซ่ตระกูล แต่เป็นถือเครือญาติที่ไม่กว้างขวางนัก โดยปกติมักจะ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสองครัวเรือนที่ชายและหญิงแต่งงานกัน ความสำคัญของการจัดเครือญาติในแบบนี้ถือเป็นการเชื่อมโยงระหว่างแซ่ตระกูลต่างๆ กัน ก่อให้เกิดสังคมม้งรวมทั้งหมด แม้ว่า จะไม่เป็นความสัมพันธ์ที่กว้างขวางอย่างไรในระดับสายตระกูลก็ตาม ความสัมพันธ์ของฝ่ายชายกับครอบครัวของภรรยาอยู่ในข้อกำหนดที่ว่าพ่อของภรรยาเสียชีวิตลง เป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องฆ่าตัวให้กับครอบครัวภรรยานอกจากนี้ฝ่ายชายเมื่อแต่งงานก็อาจไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงเพื่อทำงานให้แก่พ่อตา เพื่อทดแทนค่าสินสอดในกรณีที่มีเงินค่าสินสอด

กล่าวโดยสรุป การจัดระเบียบทางสังคมของม้ง เป็นการจัดระเบียบที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของความเป็นเครือญาติ ทั้งนี้โดยเริ่มตั้งแต่ครอบครัว สายตระกูลและแซ่ตระกูล โดยมีความสัมพันธ์ทางการแต่งงานเป็นเครื่องเชื่อมโยงแซ่ตระกูลต่างๆจึงทำให้ติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด (บุษกร และคณะ, 2548 หน้า 12-15)

2.6 ระบบความเชื่อและค่านิยม

โครงสร้างของระบบเครือญาติดังกล่าวข้างต้นนั้นเน้นทั้งระบบของความผูกพันและความอาวุโส ซึ่งได้รับอิทธิพลจากระบบของสังคมและวัฒนธรรมจีน โดยสอนให้ลูกต้องเคารพนับถือพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้ชราและผู้ใหญ่ กับการพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้องที่มีความใกล้ชิดกันเป็นลำดับแรก ตัวอย่างของการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การให้เกียรติพ่อแม่และผู้ใหญ่ในการนั่งหัวโต๊ะ (sab ped) ในงานเลี้ยงที่เป็นพิธีการการที่ผู้ใหญ่มากกว่าไม่คารวะ (pe) ผู้เฒ่ากว่า และการปรึกษาพี่น้องของตนเองก่อนคนอื่น ภายนอก เป็นต้น ฉะนั้น เมื่อต้องเข้ามาอยู่ในเมือง พวกเขาจึงถูกพ่อแม่ ย้ำอยู่ตลอดเวลาว่าให้ติดต่อกับญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดกันและให้เชื่อฟังคำสั่งสอนกับประเพณีของผู้ที่เป็นผู้ใหญ่กว่า นอกจากนั้นแล้วยังต้องผูกพันกับพ่อแม่พี่น้องที่ยังอยู่ในหมู่บ้านโดยเฉพาะการส่งข่าวความความเป็นอยู่และการช่วยเหลือด้านเงินทองแก่พ่อแม่และพี่น้องที่อยู่ทางหลัง

สำหรับในส่วนองระบบความเชื่อและค่านิยมที่ปฏิบัติกรผ่านพิธีกรรม อันมีผลต่อการออกไปสู่ในเมืองแล้วมุ่งม่นอดทนหรือทำงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายกับทั้งยังมีความผูกพันอยู่กับพ่อแม่พี่น้องที่อยู่ในหมู่บ้านบนภูเขานั้น ความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่รอบตัวและชุมชนเป็นประเด็นที่สำคัญมาก กล่าวคือ ในโอกาสสำคัญๆ เช่น การกินข้าวใหม่ ปีใหม่ งานแต่งงาน การจะออกเดินทางไกล ฯลฯ

ชาวม้งต้องจัดเตรียมอาหารและเหล้าเป็นพิเศษ แล้วเรียกวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว กับผีเรือนและเจ้าที่เจ้าทางมารับรู้และร่วมกินดื่ม ก่อนที่สมาชิกครัวเรือนและคนที่เข้าร่วมจะรับประทานหรือทำกิจกรรมต่อไป นอกจากนั้นแล้วยังมีการเผากระดาษเงินกระดาษทองแก่สิ่งที่ตนเองนับถือต่างๆด้วย คนม้งเชื่อว่าพิธีกรรมดังกล่าวนอกจากสิ่งที่ตนเองบูชาขึ้นจะคุ้มครองป้องกันเภทภัยแล้ว ยังจะนำเอาความดีและมั่งมีศรีสุขมาสู่ของตนและครอบครัวด้วย ทั้งนี้ ในระบบความเชื่อของคนม้งนั้น การเผากระดาษเงินกระดาษทองดังกล่าวหมายถึงการเอาเงินทองให้บรรพ

บุรุษผู้ล่วงลับไป แล้วได้นำไปใช้จ่ายซื้อของสิ่งจำเป็น รวมทั้งการจ่ายหนี้สิน กับการนำไปซื้อที่ดิน สำหรับอยู่อาศัยและทำมาหากินในโลกของคนตาย ในทางกลับกันบรรพบุรุษที่ได้รับกระดาดเงิน กระดาดทองดังกล่าวจะตอบแทนผู้ให้ที่เป็นลูกหลานในรูปของความมั่งคั่งทางด้านการเงินทอง การทำมาหากิน และดูแลคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง นอกเหนือจากบรรพบุรุษแล้ว การบูชาเทพเจ้าประจำบ้านและประจำท้องถิ่นยังมีนัยของการขอให้มีความร่ำรวยและการคุ้มครองภัยอันตรายแก่สมาชิกในครัวเรือนของผู้ประกอบพิธีกรรมด้วย เป็นต้นว่า การสักการะเทพเจ้า (xeeb ted xeeb chaws) ที่ดูแลชุมชนที่อยู่อาศัย ซึ่งนิยมทำกันในช่วงเทศกาลปีใหม่

ในบริบทของความสัมพันธ์กับกลุ่มชนชาติพันธุ์อื่น แม้ว่าคนม้งจะรู้สึกต่ำต้อย และมีค่านิยมที่เอาอย่างแบบคนจีนและคนพื้นราบ (mab sua) ในแง่ของความมั่งคั่งและความทันสมัย แต่พ่อแม่ก็ไม่ได้สอนให้ลูกหลานยอมสยบด้วยการไปเป็นคนใช้ของคนอื่น ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ การที่พ่อแม่ชาวม้งมักจะสอนลูกเป็นประจำว่าอย่านั่งคุกเข่าเวลารับประทานอาหาร ไม่เช่นนั้นแล้วอนาคตจะกลายเป็นข้าของคนจีน (กลุ่มชนชาติอื่น ๆ) ในทางกลับกัน พยายามสอนให้เอาคนจีนและคนพื้นราบเพื่อที่จะสามารถก้าวขึ้นไปทับเทียมกับคนเหล่านั้นให้ได้ กับทั้งสอนให้ลูกหลานรักศักดิ์ศรีในตัวเองและญาติพี่น้อง คนม้งรุ่นใหม่ ระบบความเชื่อและค่านิยมดังกล่าวลดลงไปมาก ประกอบกับการที่ถูกส่งสอนโดยระบบของโรงเรียนมากกว่าครอบครัว และด้วยข้อจำกัดของช่องทางในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ทำให้ความเข้มแข็งของระบบคิดและความเชื่อที่มีอยู่เดิมในสังคมม้งนั้นลดน้อยลงไปมากในหมู่พวกเขา (ประสิทธิ์ ลิขิตวิชา, 2548 : 143-149)

2.6.1 ศาสนาและความเชื่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีการนับถือวิญญาณ (Animism) วิญญาณที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งนับถือมีหลายชนิด มีทั้งที่เป็นศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและที่เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ บ่อยครั้งที่เดิยวมักใช้คำเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือว่า “ผี” (กลั้ง ในภาษาม้งเขี้ยวหรือ ด้า ในภาษาม้งขาว) ซึ่งที่จริงแล้วอาจจะแบ่งได้หลายระดับนั่นคือผีทั้งที่เป็นเทพเจ้า (ไช้ว) ทั้งที่เป็นผีซึ่งคอยช่วยเหลือผู้คนเมื่อเจ็บไข้ (เน้ง) ผีเรือน (กลั้ง ญู่ หรือ กลั้ง ไสว เจ้) ซึ่งอยู่ประตูหน้าบ้าน เสา กลางบ้าน เตาไฟใหญ่ เตาไฟเล็ก ฯลฯ วิญญาณบรรพบุรุษ (ปู่ เหยอะ สือ กั้ง) ผีป่า (กลั้ง กู) และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น ที่อยู่บนฟ้า ในลำน้ำ ประจำต้นไม้ ภูเขา ไร่ นา ฯลฯ ในแต่ละปีชาวม้งจะต้องเช่นสังเวยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เหล่านี้ปีละครั้ง ชาวม้งจึงต้องมีหมอผีเป็นผู้ติดต่อกับผี

ต่างๆ โดยการเข้าทรงติดต่อกับผีนอกจากหมอผีที่เป็น “คนทรง” แล้ว ในหมู่บ้านยังอาจจะมีหมอคาถาและหมอสมุนไพร อีกด้วย ทั้งสองคนหลังนี้ไม่มีอำนาจในการติดต่อกับผี แต่สามารถรักษาไข้ได้ด้วยการสวดคาถาหรือยาสมุนไพร ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น มังมีความเชื่อแบบนับถือผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ผสมกับการบูชาบรรพบุรุษ โดยสิ่งเหนือธรรมชาติตามระบบความเชื่อของมังสามารถแบบออกได้ดังนี้

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ระดับเทพหรือเทวดา ที่สำคัญได้แก่

เหยื่อไข้ว เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งต่าง

หย่องเหล่า เป็นผู้ดูแลให้มนุษย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบ

ยู่ว้าต๊ะเต่ง เปรียบเหมือนพระยม ผู้มีหน้าที่ตัดสินให้วิญญาณผู้ตายมาเกิดใหม่

ถือเซ็งถือตี หรือ เซ็งเต้เซ็งเซอ เป็นผีเจ้าที่เจ้าทาง

เงี้ยวเกี้ยว เป็นผีฟ้าผู้ให้ลูกแก่มนุษย์ที่ต้องการและร้องขอ

เน็ง เป็นผีฝ่ายที่คอยต่อสู้กับผีร้าย เช่น ผีครู ผียา นับว่ามีบทบาทมากในการ

บำบัดรักษาผู้ป่วย ที่เชื่อกันว่าเกิดจากการที่ขวัญออกจากร่างไป ผีเน็งจะช่วยรักษาผู้ป่วยโดยผ่านร่างทรงของหมอผีทรง หรือในคำเชื้อเชิญของหมอผีคาถาให้มาช่วย ผีที่สำคัญของ ”เน็ง” ได้แก่ “ฉี่หยี่” นอกจากนี้ยังมีผีกลอง ในหมู่บ้านหนึ่งๆ จะมีกลองอยู่ใบเดียวเพื่อใช้ในพิธีศพ และกลองจะตกทอดสู่ลูกหลานต่อไป หมู่บ้านที่ไม่มีกลองเมื่อมีการตายจะต้องทำขึ้นใช้ชั่วคราวเสร็จพิธีแล้วต้องทำลายทิ้ง ผีทั่วๆไป(ตัวหรือกลิ้ง) มีทั้งผีที่ให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ ผีที่ให้คุณเป็นผีที่อยู่ในบ้านประกอบด้วย

ผีบรรพบุรุษ สี่กั้ง ผีประจำเสากลางบ้าน ผีประตู ผีเตาไฟใหญ่ ผีเตาไฟเล็ก ทำ

หน้าที่ปกป้องคุ้มครองคนในครัวเรือน ให้ความร่ำรวยและปกป้องสัตว์เลี้ยง ส่วนผีที่ให้โทษแก่มนุษย์ได้หากขาดการเช่นไหว้หรือได้รับการบหลู

ขวัญ มนุษย์ทุกคนมีขวัญอยู่ในร่างกาย หากขวัญบางส่วนออกจากร่างกายจะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย จึงต้องมีการมัดขวัญเพื่อให้ขวัญอยู่กับตัว หากเข้าใจว่าขวัญหนีออกไปจะต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับ

หมอผี เป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงมนุษย์และอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทำนายฝัน รวมทั้งการรักษาผู้ป่วยด้วยการตรวจสอบเจ็บป่วยเกิดจาก

สาเหตุใดหรือเกิดจากการกระทำของผีชนิดใด และหาวิธีแก้ไข หมอผีอาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ บางคนอาจได้รับอำนาจเป็นหมอผีสืบต่อจากพ่อของตน ในแต่ละหมู่บ้านอาจมีหมอผีหลายคน แต่อาจมีความเชื่อถือ ขึ้นอยู่กับความเชื่อขลังลาตในการพูด และผลของการชี้แนะแก้ไขของหมอ ในเวลาปกติหมอผีจะประกอบอาชีพเหมือนคนทั่วไป การเป็นหมอผีสามารถเป็นได้ 2 วิธีคือ

ผีดลบันดาลให้เป็น เรียกว่า แย้งเน้ง โดยบางคนอาจฝันว่าเป็นหมอผีอยากมาอยู่กับตนก็จะทำพิธีเพื่อเข้าเป็นหมอผี หรือหากมีคนป่วยเป็นเวลานานและเมื่อหมอผีมาประกอบพิธีรักษาแล้วพบว่าวิญญาณของหมอผีคนก่อนๆ ต้องมาเข้าสิงสถิตอยู่ด้วย หากเจ้ายอมรับข้อเรียกร้องนั้น อาการป่วยก็จะบรรเทาลง เมื่อหายดีก็จะเชิญวิญญาณดังกล่าวมาสิงสถิตอยู่ที่ห้องบูชาที่จัดไว้ให้ โดยเฉพาะแล้วทำพิธีเข้ามาเป็นหมอผี โดยไปเชิญหมอผีคนใดคนหนึ่งมาทำพิธีให้ และอาจไปเรียนวิชาเพิ่มเติมในภายหลัง การเป็นหมอผีด้วยวิธีนี้ จะนั่งทำพิธีและต้องมีผ้าคลุมหน้าในขณะที่ทำพิธี

จากการเรียนรู้อีกวิธี เรียกว่า ยั่งเน้ง โดยไปขอศึกษาจากหมอผีคนเก่าหรือคนเฒ่า คนที่มีความรู้ เมื่อเรียนจบแล้วจะเชิญหมอผีที่เป็นครูมาที่บ้าน ที่มีการเตรียมไม้มาผ่าทำโต๊ะ สำหรับตั้งน้ำและของใช้ในพิธี โดยครูอาจแบ่งของใช้บางอย่าง เช่น น้ำมันต์ หรือเครื่องใช้ในการทำพิธีให้น้ำมันต์จะต้องเติมให้มีน้ำอยู่ในถ้วยตลอดเวลา จากนั้น ครูจะบอกกล่าว สั่งสอนและให้พรศิษย์ หลังจากนั้นจึงสามารถไปประกอบพิธีต่างๆ ได้ การเป็นหมอผีด้วยวิธีนี้ เวลาประกอบพิธีกรรมหมอผีจะยืนทำพิธี

2.6.2 พิธีกรรมและความเชื่อ

ในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้รู้เกี่ยวกับพิธีต่างๆ แยกกันไปในแต่ละพิธีเมื่อมีการจัดงาน เช่น งานแต่งงาน หรืองานศพ จะมีผู้รู้ (กำชื้ออว) เป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยของงานในขั้นตอนต่างๆ โดยมีผู้รับผิดชอบส่วนต่างๆ ของงาน เช่น คนดูแลเรื่องอาหารในงาน โดยทั่วไปหัวหน้าครอบครัวมักจะมีความรู้ในเรื่องการประกอบพิธีต่างๆ ภายในบ้าน เช่น การทำขวัญ และสามารถประกอบพิธีเองได้เมื่อจะจัดงานต่างๆ จึงจะไปปรึกษาหรือเชิญผู้รู้ในแต่ละพิธีมาให้คำแนะนำ ในปัจจุบันรายละเอียดในพิธีกรรมต่างๆ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความเหมาะสม เช่น การใช้

น้ำอัดลมแทนเหล้าในการประกอบพิธีกรรม ที่บ้านมณีพุกษ์ โดยพิธีกรรมทั่วไปสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมที่มีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธีและพิธีกรรมที่ไม่ใช่หมอผีเป็นผู้ประกอบพิธี

การเรียกขวัญตอนเจ็บป่วยโดยหมอผีจะเป็นผู้เสี่ยงทายว่าการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากสาเหตุใดหรือหากคนป่วยจำได้ว่าก่อนที่จะป่วยเกิดตกใจ หรือมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นที่ไหน เช่น ถูกสุนัขกัด ก็จะไปทำพิธีเรียกขวัญที่นั่น โดยนำกระดาษไปเผา พร้อมกับนำ ไช้ดิบไปทำพิธีเรียกขวัญกลับมา เมื่อกลับมาถึงบ้านนำไช้ดิบนั้นมาต้มและให้คนป่วยกิน

พิธีสะเดาะเคราะห์ (ยุซุ่ย) เป็นพิธีที่ทำแยกกันในแต่ละตระกูล มีกำหนดวันไม่ตรงกัน ในแต่ละปีจะหมุนเวียนกันพิธีตามบ้านของคนในตระกูล มีนำกระดังใส่ข้าวโพด ถั่วแดง หรือถั่วเหลือง และนำชิ้นส่วนผ้าของทุกคนในตระกูลมามัด ขณะทำพิธีใช้เส้นด้ายวงล้อมรอบทุกคนที่มาเข้าพิธี มีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธี เพื่อให้ทุกคนในตระกูลพ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง

การทำผี (เปี้ยเหย่ง) เป็นการอัญเชิญผีมาปกป้องรักษาในเวลาที่มีผู้เจ็บป่วย โดยจะมีการบนบานว่าเมื่อหายป่วยแล้วจะเซ่นไหว้ด้วย สิ่งต่างๆ เช่น หมู ไก่

2.6.2.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

ธรรมเนียมการคลอดลูกในอดีตของชาวม้งจะคลอดโดยให้แม่เด็กนั่งคุกเข่า ใช้ผ้าผืนยาวพันบริเวณท้องด้านบน และจับเชือกที่ยโยงมาจากด้านบนเมื่อคลอดลูกออกมาแล้วใช้ไม้เขี่ยตัดสายสะดือ หากเด็กที่คลอดเป็นชายจะนำรกไปฝังไว้ที่เสากลางบ้าน แต่หากเป็นหญิงจะนำไปฝังไว้ที่ใต้แคร่นอนของมารดาหลังคลอดเช็ดตัวให้แม่เด็ก แล้วให้นอนบนคาที่ปูไว้หน้าเตาไฟ เป็นเวลา 7 วัน หลังจากเด็กเกิดได้ 3 วัน จะต้องมีพิธีทำขวัญเด็กเกิดใหม่ โดยผู้อาวุโสในบ้านเป็นผู้ทำพิธี ในตอนเช้าจะฆ่าไก่ 1 ตัว แล้วนำไปต้มเพื่อที่จะนำมาไหว้ผีประจำบ้าน จากนั้นตั้งโต๊ะบูชาที่ด้านหน้าประตูบ้าน โดยเครื่องบูชาบนโต๊ะประกอบด้วย รูป 7 ดอก เทียน กระดาษ เหล้า 3 จอก (ปัจจุบันบางบ้านใช้น้ำอัดลมแทน) เพื่อเป็นการขอบคุณแก่วิญญาณที่ส่งเด็กมาเกิด (ไว้รักษา) โดยอ้อมไก่อ้อมกับบอกล่าวไปด้วย เสร็จแล้วจึงเชือดไก่ที่ด้านหน้าโต๊ะบูชากายหลังจากขอบคุณไว้รักษาแล้ว จึงบอกล่าวแก่เจ้าที่ในบ้าน โดยจุดธูปบอกล่าวแก่เจ้าที่ 5 จุดได้แก่ ที่สี่กั๊ก, เต่าไฟใหญ่, เส้าบ้าน, เต่าไฟเล็ก และที่ประตู ที่ละ 1 ดอก โดยแต่ละจุดจะต้องนำกระดาษที่ใช้แทนเงินมาวางไว้ด้วยจากนั้นจึงนำไก่อีก 2 ตัว (ตัวผู้ 1 ตัว, ตัวเมีย 1 ตัว) มาบอกล่าวแก่เจ้าที่

โดยผู้ทำพิธีจะอุ้มไถ่ข้างละตัวยืนอยู่ที่ประตูด้านในบ้าน หันหน้าออกไปนอกบ้าน จุดธูป 3 ดอก หลังจากบอกกล่าวแล้วนำธูปไปปักไว้ที่เสาประตู แล้วฆ่าไก่ทั้ง 2 ตัว หลังจากฆ่าไก่แล้ว นำไก่ทุกตัวไปต้ม เพื่อดูที่เท้าและลิ้นไก่เป็นการเสี่ยงทาย หากลิ้นไก่งอกลับเข้าด้านใน และเท้าไก่งอเสมอกันทั้งหมดจึงถือว่าดีหลังจากทำพิธีเสร็จแล้วจึงตั้งชื่อให้เด็กทารก โดยมากมักตั้งชื่อที่มีความหมายคล้ายกับชื่อพ่อ แต่หากในภายหลังเกิดไม่สบายและหมอผีทำนายว่าเป็นชื่อที่ไม่เหมาะสมก็จะมีกรเปลี่ยนชื่อในภายหลัง สำหรับผู้ชาย หลังจากแต่งงานมีลูกแล้วจะเพิ่มอีกหนึ่งคำ ส่วนแม่เด็กจะต้องอยู่เดือนเป็นเวลา 30 วัน โดยช่วงที่อยู่เดือนนี้ เต่าไฟเล็กจะต้องติดไฟไว้ตลอด และจะรับประทานแต่ข้าวกับไก่หรือไข่ไก่ นอกจากนี้ต้องนำตาแหลวหรือกิ่งไม้สดปักไว้หน้าประตูบ้านเป็นสัญลักษณ์

2.6.2.2 พิธีกรรมศพ

เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านจะต้องมีการยิงปืน 3 นัด เป็นการแจ้งให้คนอื่นทราบว่ามีคนตาย จากนั้นเจ้าภาพจะต้องหาผู้รู้มาเป็นผู้คอยบอกทางแก่ผู้ตายประกอบกับการเป่าแคน โดยจะมีเพลงที่ใช้เป่าในงานศพโดยเฉพาะ ระหว่างนั้นจะต้องนำ หน้าไม้ มีด ไม้ไผ่ผ่าซีก และต้องฆ่าไก่ตัวผู้แล้วนำมาใส่ในน้ำเต้าที่ผ่าครึ่งซีก มาวางไว้ใกล้ๆ ศพ หากผู้ตายเคยใช้ชีวิตอยู่ที่อื่นมาก่อนจะต้องไปไหว้ขอบคุณเจ้าที่ที่ผู้ตายเคยอาศัยอยู่ด้วย ระหว่างที่บอกทางแก่ผู้ตายจะต้องมีการเสี่ยงทายว่าวิญญาณรับรู้หรือยัง

การวางศพในบ้าน แต่ละแ่งจะมีทิศทางการวางที่ไม่เหมือนกัน โดยจะนำศพวางบนแคร่ เรียกว่า ชันไม้ (เหน่ง) ลักษณะเป็นแคร่สี่เหลี่ยม มีคานยื่นออกมาทางหัวและท้ายสำหรับยกหามไปได้ ความกว้างของแคร่จะพอดีความกว้างของช่วงไหล่ของผู้ที่จะแบกศพไปฝัง เนื่องจากเวลาหามศพจะใช้คานวางบนบ่าแล้วแบกหามไป แคร่นี้จะตั้งอยู่บนขาตั้งสูงประมาณ 1 เมตร เดิมจะนำศพวางบนแคร่นี้เลย แต่ในปัจจุบันจะนำศพใส่โลงแล้ววางบนแคร่อีกที

ภาพที่ 5 ลักษณะการวางโรงศพในบ้าน

ที่มา : เจนยุทธ พุฒหมื่น

ก่อนวันที่จะฝัง จะมีขบวนแห่ของญาติพี่น้องมาที่บ้าน เพื่อมาแสดงความเสียใจ และนำของที่ระลึกมาให้ผู้ตาย ขบวนแห่นี้มีคนเป่าแคนนำมาส่วนที่บ้านของผู้ตายจะต้องจัดขบวนรับเช่นกัน ขบวนจะมีลักษณะเช่นเดียวกับขบวนที่แห่มา บางครั้งจะมีการยิงปืนรับกัน และในวันก่อนที่จะนำศพไปฝังนี้จะมีผู้รู้มากล่าวคำกลอนสั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติตัวให้ดี โดยลูกหลานจะมารวมตัวกัน มีผู้ยืนอยู่ด้านหน้า และกล่าวคำกลอนประกอบกับการเป่าแคน พิธีนี้จะทำตั้งแต่ประมาณ 2 ทุ่ม จนถึงตี 5 ของวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันที่จะนำศพไปฝัง

หากผู้ตายเป็นผู้สูงอายุจะต้องนำผ้าสีเหลืองมสิดวางรองไว้ใต้ศีรษะ ผ้าสีเหลืองนี้เปรียบเหมือนการอุทิศที่ดินให้ผู้ตาย โดยลูกหลานหรือน้องทำให้พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ การวางจะวางซ้อนสลับมุมกับกับไป บางครั้งลูกหลานอาจนำผ้ามาให้ญาติผู้ใหญ่ตอนมีชีวิตอยู่ ซึ่งการมอบจะต้องมีพิธีโดยฆ่าไก่ 1 ตัว และนำเหล้า 1 ไหมมาไหว้ หากนำมามอบตอนที่เสียชีวิตแล้วจะนำมาพร้อมขบวนแห่

การเคลื่อนศพไปฝังจะเคลื่อนโดยเอาเท้าออกหน้า บางครั้งผู้ตายจะเลือกสถานที่ฝังเอาไว้ที่ไหน ก่อนทำการขุดหลุมฝังศพต้องนำกระดาษไปเผาเป็นการขอซื้อที่ให้ผู้ตายก่อน ในกรณีที่ผู้ตายมีลูกชายจะเคลื่อนศพออกจากบ้านในตอนเช้า เมื่อเคลื่อนศพออกจากบ้านแล้วจะต้องนำศพไปพักระหว่างทาง ตรงจุดที่พักนี้จะมีการฆ่าวัวเท่ากับจำนวนลูกชายของผู้ตาย

แต่หากผู้ตายไม่มีลูกชายหรือผู้ตายยังอายุน้อยจะไม่มีภรรยาไปพักระหว่างทาง เนื่องจากจะไม่มีภรรยาสามารถเคลื่อนศพจากบ้านไปยังที่ฝังได้เลย จึงมักเคลื่อนศพออกจากบ้านในตอนหลังเที่ยง

เมื่อฝังศพแล้วห้ามเดินแบกจอก เสียมที่ใช้ขุดหลุมศพ กลับมาบ้าน และหากเปื้อนของไปที่หลุม เวลาเดินกลับบ้านจะต้องคว่ำทุกอย่างลง เนื่องจากถือว่าหากแบกของกลับมาจะมีศพให้กลับไปฝังอีก หลังจากฝังศพเรียบร้อยแล้วจะต้องทำพิธีส่งวิญญาณ และใช้กระดิ่งเสียงทนาย โดยนำกระดิ่งมาคล้องหากกระดิ่งหงายซึ่งแสดงว่าวิญญาณยังไม่ไปต้องทำพิธีต่อ และเสียงทนายอีกเป็นระยะ หากกระดิ่งคว่ำลงแสดงว่าวิญญาณผู้ตายนั้นเดินทางไปแล้ว

เสื้อผ้าสำหรับแต่งให้คนตายชาวม้งให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายมาก แต่ละคนจะเตรียมเสื้อผ้าสำหรับสวมตอนที่เสียชีวิตแล้ว เนื่องจากเชื่อว่าเมื่อเสียชีวิตแล้ว วิญญาณจะเดินทางไปพบบรรพบุรุษที่อยู่ในประเทศ จึงแต่งตัวให้สวยงาม และเตรียมเสื้อผ้าสำหรับการเดินทาง

เสื้อผ้าที่ใช้สวมหลังจากเสียชีวิตแล้วนั้น หากเป็นไปได้จะใช้ผ้าयाกัญของทั้งหมด ภรรยาจะเป็นคนเตรียมเสื้อผ้าให้สามี ประกอบด้วยเสื้อผ้าที่สวมใส่ปกติ เสื้อคลุม รองเท้า และเตรียมเสื้อผ้าสำหรับตัวเองประกอบด้วย ชุดกระโปรง เสื้อคลุมและรองเท้า นอกจากนี้ แม่สามีจะต้องเตรียมเย็บกระโปรงให้ลูกสะใภ้ และลูกสะใภ้ทุกคนจะต้องเย็บกระโปรงเตรียมสำหรับให้แม่สามีเช่นกัน จึงทำให้ผู้หญิงแต่ละคนมีกระโปรงลายตัว โดยจะนำกระโปรงทุกตัวมาสวมซ้อนทับกัน กระโปรงที่ผู้หญิงใช้สวมใส่ตอนตายจะต่างจากตอนที่ใส่ในชีวิตประจำวัน คือ กระโปรงที่ใส่ในชีวิตประจำวัน ใช้แถบปลายสุดที่ชายกระโปรงเป็นแถบสีขาวแค่กระโปรงที่ใช้ สวมตอนตายเป็นแถบสีแดง

สำหรับผู้หญิงนอกจากกระโปรงแล้วในบางครั้งอาจเตรียมผ้าพันสีขาวหรือดำปักลายสีแดง คาดทับลงบนผ้าโพกผมปกติอีกชั้นหนึ่ง และจะหมุ่นผ้าพันเอวซึ่งปกติจะพันโดยทิ้งชายลงด้านหลังมาไว้ข้างหน้าแทน ผ้าพันแข็งที่ใช้พันให้คนตายจะใช้ผ้าสีขาวพันตั้งแต่หน้าแข็งลงไปถึงเท้าในลักษณะเหมือนถุงเท้า

หลังจากสวมเสื้อผ้าทั้งหมดแล้ว ทั้งชายและหญิงจะมีเสื้อคลุมตัวยาวสวมทับไว้ด้านนอก เสื้อคลุมผู้หญิงจะมีปกที่ด้านหลัง แต่ส่วนอื่นๆของเสื้อมีลักษณะไม่ต่างจากเสื้อ

คลุมของผู้ชาย นอกจากนี้ทุกคนยังต้องสวมรองเท้าหุ้มส้นทำจากผ้า แล้วสวมรองเท้าที่สานจากใย
 กล้วยงทาบไว้ด้านนอก ก่อนทำการฝังลูกหลานจะถอดรองเท้า แล้วนำมิดมาปิดที่เท้าเพื่อให้
 วิญญาณผู้ตายจํารองเท้าได้ และไม่ถูกวิญญาณคนอื่นมาแย่งรองเท้าไป

นอกจากเสื้อผ้าแล้วยังมีผ้ามีแดงสำหรับคลุมหน้าศพเชื่อว่าใช้สำหรับ
 คลุมศีรษะ เวลาวิญญาณเดินทางจะได้ไม่ร้อน ผ้านี้ลูกหลานหรือน้องของผู้ตายจะเป็นผู้นำมามอบ
 ให้ โดยวางซ้อนสลับมุมกัน แต่จะไม่มีกรรมมอบผ้าให้ผู้ตายที่มีอายุใส่น้อยกว่า

2.7 ประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งหรือม้งมีประเพณีและวัฒนธรรมตลอดทั้งความเชื่อ เป็นของตนเองสืบ
 มาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งในปัจจุบันพวกเขาก็ยังรักษา และยึดถืออยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

2.7.1 ประเพณีการเกิด

หลังจากช่วยกันทำคลอดออกมาแล้ว หากเป็นชายจะนำรกไปฝังบริเวณเสาผีบ้าน
 ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่าเสายึดเหนี่ยววิญญาณบรรพบุรุษ หากเป็นหญิงก็จะนำรกไปฝังไว้
 ได้เตียงห้องนอนของพ่อแม่เด็ก สามวันจะทำพิธีเรียกขวัญและตั้งชื่อให้เด็ก แต่ทำอย่างง่าย ๆ
 เพราะถือว่ายังไม่เป็นคนโดยสมบูรณ์ โดยปรกติหญิงที่คลอดลูก จะต้องอยู่ไฟที่เตาไฟเล็กภายใน
 บ้าน หลังคลอดแล้วจะต้องกินข้าวกับไก่หรือไข่เป็นเวลา 30 วัน บ้านไหนที่มีการคลอดลูกจะมีเฉด
 หรือกิ่งไม้สดปักไว้ที่ประตูบ้าน ซึ่งเป็นการบอกให้รู้ว่าบุคคลภายนอกห้ามเข้า หรือหากมีเรื่องจะเป็น
 ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง เช่น ถอดรองเท้า ถอดหมวก ปลดถุงย่ามออกเสียก่อน เป็นต้น

2.7.2 ประเพณีปีใหม่

วันขึ้นปีใหม่ของชาวม้งตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 ในรอบ 12 เดือน ตามระบบ
 จันทรคติ การนับระบบจันทรคติของชาวม้ง เป็นการนับต่อเนื่องถึง 30 ค่ำ จึงเรียกพิธีปีใหม่ว่า น่อ
 เป็ใจ้ว หรืออาจแปลว่า กินสามสิบ ซึ่งถือว่าเมื่อครบ 30 ค่ำของเดือนสุดท้ายของปี ก็เป็นอันสิ้นสุดปี
 เก่าย่างเข้าสู่ปีใหม่ แต่การฉลองปีใหม่จะไม่ตรงกัน โดยมากจะตรงกับเดือนธันวาคม บางแห่งจะดู
 ช่วงที่ดอกสาบเสือบาน พิธีขึ้นปีใหม่จะเริ่มตั้งแต่มืดของวัน 30 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของ
 ปี เจ้าบ้านจะนำธูปเทียนและกระดาษ (เงิน) ไปบอกกล่าววิญญาณที่ไรให้มาร่วมงานทำขวัญที่บ้าน

จากนั้นนำกระดาษมาพับไว้ที่ทั้งเน้ง ในเช้าวันรุ่งขึ้นประมาณตี 5 ก็เปิดประตูบ้าน แล้วเจ้าบ้านจะ
 คุ่มไม้ตัวผู้และตัวเมีย 1 คู่ มายื่นเรียกขวัญที่หน้าประตู หลังจากเรียกขวัญเสร็จก็จะฆ่าไก่แล้วนำไป
 ไปตุ้ม ในขณะที่เดียวกันจะนำไข่ในกระดิ่งไปตุ้ม จากนั้นจะตุ้มไก่ นำใส่ถาดแล้วนำมายื่นเรียกขวัญที่
 หน้าบ้านอีกครั้งจากนั้นทุกคนในบ้านก็จะกินไข่

หลังจากเรียกขวัญแล้วต้องเปลี่ยนกระดาษสีกึ่ง ในการเปลี่ยนจะต้องฆ่าไก่ตัวผู้ 1
 ตัว นำไปตุ้มแล้วแขวนไว้ที่สีกึ่ง 1-2 วัน จึงจะนำมากิน หลังจากเปลี่ยนสีกึ่งแล้วจึงเลี้ยงผีบ้าน โดย
 ฆ่าไก่ 1 ตัว จากนั้นเจ้าบ้านจะเตรียม หมู ข้าวแกง นำมาตั้งที่โต๊ะอาหาร แล้วกล่าวเชิญบรรพบุรุษ
 มาร่วมรับประทานอาหาร โดยเจ้าบ้านจะต้องรับประทานอาหารร่วมกับบรรพบุรุษ หลังจากเลี้ยงผี
 แล้วลูกหลานจึงจะสามารถรับประทานอาหารได้

สำหรับการฉลองปีใหม่นั้น ทุกคนจะแต่งตัวด้วยชุดใหม่ หนุ่มสาวจะเล่นโยนบอล
 ฝ้ายกัน ในขณะที่ผู้ชายนิยมเล่นลูกข่าง มีการทำขนมแป้งข้าวเหนียวแจกจ่ายกัน มีการเชิญเพื่อน
 บ้านญาติพี่น้องมารับประทานอาหารด้วยกัน โดยทั่วไปวันฉลองปีใหม่จะเป็นช่วงเวลาเก็บเกี่ยวข้าว
 และพืชผลในไร่นาจาเรียบร้อยแล้ว ถือเป็นงานรื่นเริงประจำปีเหน็ดเหนื่อยมาจากการทำงานหนัก
 ตลอดปี

2.7.3 วัฒนธรรมการแต่งงาน

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีข้อห้ามที่ยึดถือกันมากข้อหนึ่ง คือ จะไม่เกี่ยวพาราฮี หรือ
 แต่งงานกับคนแซ่หรือตระกูลเดียวกันเพราะเป็นพี่น้องกัน แต่จะนิยมแต่งงานกันระหว่างญาติ
 ลูกพี่ลูกน้องซึ่งมีแซ่ต่างกัน เช่น ลูกของพี่หรือน้องชายของมาเรา หรือลูกของน้องสาวของบิดา
 ชาวม้งนิยมแต่งงานกันในระหว่างอายุ 15 – 18 ปี พ่อแม่ของฝ่ายชายจะเป็นออกค่าสินสอดให้แก่
 ลูกชายของตนในการแต่งงาน ส่วนใหญ่สินสอดจะเป็นเงิน ถ้าเป็นเงินแท่ง ก็จะใช้เงินที่หนึ่งแท่งมี
 น้ำหนัก 25 บาท บางทีก็ใช้เรียกเงินฟรังค์ ซึ่งหนึ่งฟรังค์จะหนัก 7 สลึง ส่วนจะใช้เงินแบ่งจำนวนใด
 หรือเงินรูปี หรือเงินบาท จริงๆ เมื่อแต่งงานกันแล้วฝ่ายหญิงจะย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านของฝ่ายชาย
 ซึ่งนับเป็นการเพิ่มสมาชิกในครอบครัวชายชาวม้งอาจมีภรรยาได้มากกว่าหนึ่งคน และทุกคนจะเข้า
 มารวมกันในบ้านของฝ่ายสามี

ในสมัยก่อนหากฝ่ายชายต้องการแต่งงานกับฝ่ายหญิงคนไหนก็จะให้คนกลางไปเจรจากับผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิง หรืออาจพาฝ่ายหญิงออกจากบ้านไปก่อนแล้วจึงกลับมาเจรจาทีหลัง แต่ในปัจจุบันจะมีการพูดคุยกันระหว่างทั้งสองฝ่ายก่อนแล้วจึงให้คนกลางที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีการไปเจรจา ซึ่งในการไปเจรจานี้ผู้เจรจายจะต้องนำร่มติดตัวไปด้วยรอบ เมื่อคนกลางไปถึงบ้านจะนำร่มไปแขวนไว้ที่ข้างฝาบ้าน(ด้านข้างห้อง)แล้วจึงนั่งเจรจา หลังจากพูดคุยกันแล้วจึงนัดวันที่จะกินเลี้ยงกัน โดยการจัดงานจะจัดที่บ้านของฝ่ายหญิง

สำหรับที่บ้านของฝ่ายชายนั้น ในตอนเช้าของวันที่ฝ่ายชายจะไปสู่ขอผู้หญิงนั้น จะต้องทำพิธีบอกกล่าวผีที่บ้านว่าจะไปสู่ขอลูกสะใภ้มาเพิ่ม การบอกกล่าวนี้จะเช่นไหว้ด้วยการฆ่าหมู 1 ตัว จากนั้นจึงไปทำพิธีที่บ้านฝ่ายหญิง เมื่อเสร็จจากพิธีที่บ้านฝ่ายหญิงแล้วจะต้องกลับมาทำพิธีที่บ้านฝ่ายชายอีกครั้งเพื่อบอกผีว่าได้นำลูกสะใภ้เข้ามาในบ้านแล้ว ในช่วงที่ย้ายสิ่งของของฝ่ายหญิงมาที่บ้านของฝ่ายชายนี้ พ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะนำสิ่งของต่างๆมามอบให้บ่าวสาว โดยก่อนย้ายของออกจากบ้านจะต้องมีการบอกกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงว่ากำลังจะออกไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายชาย

สำหรับการแต่งงานครั้งที่สอง จะมีลักษณะพิธีการไม่ต่างกัน ในบางครั้งอาจได้รับความยินยอมจากภรรยาแรก ซึ่งอาจจะไม่มีลูกด้วยกัน ในกรณีนี้ภรรยาแรกอาจร่วมงานกินเลี้ยงที่บ้านของฝ่ายหญิงด้วย การแต่งงานนี้จะไม่นิยมแต่งในช่วงปลายปี

2.7.4 วัฒนธรรมการกิน

ชาวม้งนิยมกินข้าวเจ้า อาหารจำพวกแป้ง เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ซึ่งปลูกได้เอง รวมทั้งผักต่างๆ ทั้งที่ปลูกเองและขึ้นตามธรรมชาติ ชาวม้งกินสัตว์ทุกชนิด แต่มักจะกินในโอกาสพิเศษหรือเวลาในพิธีกรรม ในช่วงปีใหม่ชาวม้งจะมีการทำขนมหยั่ว (แป้งข้าวเจ้า) กินกันทุกบ้าน

2.7.5 วัฒนธรรมภาษา

ภาษาม้งจัดอยู่ในสาขาเมี้ยว-เข้าของตระกูลจีน-ทิเบต และพบว่ามีคำที่มาจากภาษาของชนกลุ่มอื่นปะปนอยู่ เช่น ภาษายูนนาน ลาวไทยเหนือ กะเหรี่ยง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะไปตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับชนกลุ่มใด ภาษาของม้งชาวกับม้งเขี้ยวมีความแตกต่างกันมากจนพูดกันไม่ค่อยจะรู้เรื่อง

2.7.6 วัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

การแต่งกายของม้งนำเงินหรือม้งเขี้ยว

ผู้ชาย จะใช้ผ้าสีดำหรือนำเงินเข้ม เสื้อแขนยาวจรดข้อมือ ขลิบขอบแขนเสื้อรอบข้อมือด้วยสีฟ้า ชายเสื้อสั้นระดับเอว ป้ายด้านขวาทับ ด้านซ้ายของของตัวเสื้อ หน้าอกเสื้อจะปักลวดลายด้วยผ้าสี เป็นเสื้อไม่มีคอปก ส่วนกางเกงจะใช้สีเดียวกัน ช่วงขาและเป้ากางเกงจะกว้างและหย่อนต่ำลงมาถึงหัวเข่า แต่ปลายขาจะเล็กและแคบลง เวลาสวมใส่จะมีผ้าสีแดงคาดเอวเอาไว้ ชายผ้าคาดเอวทั้งสองข้างและปักลวดลายสวยงาม ห้อยลงมา บางคนก็คาดเข็มขัดเงินทับผ้าแดงอีกชั้นหนึ่ง

ผู้หญิง ก็ใช้ผ้าสีดำ หรือนำเงินเข้ม แขนยาวขลิบที่ปลายแขนด้วยสีฟ้า ปักลวดลายหรือขลิบด้วยผ้าสีที่หน้าอก คอปกเสื้อมีลักษณะเป็นทรงกลม ห้อยพับไปด้านหลัง มีการประดับลวดลายสวยงาม สวมกระโปรงจีบรอบตัว ทำลวดลาย โดยวิธีเขียนด้วยขี้ผึ้งแล้วนำย้อมสีน้ำเงิน เกิดเป็นลายสวยงามด้านหน้า จะมีผ้าผืนยาวปักเป็นลวดลายสวยงาม คาดปิดกระโปรงลงมาอีกชั้นหนึ่ง

ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว จะใช้ผ้าพื้นเรียบ ๆ ขลิบชายด้วยผ้าสี มีผ้าแดงปักลวดลายที่ชายทั้งสองข้าง แลละปล่อยเป็นพู่ห้อยลงมา เป็นสีแดงหลายเส้น บางครั้งก็จะคาดด้วยเข็มขัดเงินทับอีกด้วย ผู้หญิงม้งนำเงิน มักจะสวมใส่กระโปรงเช่นนี้ในทุกโอกาส ช่วงขาตอนล่างของหญิงสาวก็จะมีผ้าพันแข้งสีน้ำเงินหรือดำโดยรอบ โดยทั่วไปผู้หญิงม้งมักนิยมมวยผมไว้ที่กลางกระหม่อมมีข้อผมมวย ทำจากหางม้า พันเสริมให้ใหญ่ขึ้น แล้วใช้ผ้าแถบเป็นตา ๆ ประดับด้วยลูกปักสีสวย โปกผมมวยอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีเครื่องประดับเพิ่มเติม เช่น เครื่องเงิน กำไลคอ กำไลข้อมือ ตุ้มหู รวมทั้งเหรียญเงินต่างๆ ประดับตามเสื้อผ้าและมีผ้าสะพายเฉียงไหล่ทั้ง 2 ข้าง ส่วนมาเราจะเห็นชาวม้ง แต่งตัวกันเต็มที่ในวันสำคัญของเผ่า เช่น วันฉลองปีใหม่ วันแต่งงาน เป็นต้น

การแต่งกายของม้งชาว

ผู้ชาย จะใส่เสื้อสีดำหรือน้ำเงินเข้ม ลักษณะเสื้อคล้ายกันกับม้งน้ำเงิน แต่มีการประดับลวดลายน้อยกว่า กางเกงใช้สีเดียวกัน ที่เอวจะมีผ้าแดงผูกคาดทับกางเกง และมีเข็มขัดคาดทับอีกชั้นหนึ่งเช่นกันที่คอมักจะสวมห่วงเงินรอบคอหลายห่วง

ผู้หญิง ส่วนใหญ่จะแต่งตัวคล้ายกันกับม้งน้ำเงิน ในสมัยก่อนผู้หญิงม้งชาว จะนิยมสวมกระโปรงสีขาวล้วนไม่มีลวดลายใดๆ ทั้งสิ้นแต่ผ้าผืนยาวที่ปิดทับด้านหน้ากระโปรงจะเย็บปักเป็นลวดลายสวยงาม พร้อมทั้งมีผ้าแถบสีแดงคาดเอว ปล่อยชายเป็นหางไว้ด้านหลัง ในระยะกระโปรงสีขาวเปราะเปื้อนได้ง่าย หญิงม้งชาวจึงหันมานิยมสวมกางเกงทรงจีนสีน้ำเงินเข้มแทนกระโปรง และมีผ้าปักเป็นลวดลายห้อยลงมาปิดกางเกงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง

ผู้หญิงม้งชาวนิยมพันมวยผมให้ล้อย้อยออกมาด้านหน้า และกันเชิงผมด้านหน้าให้ดูมีหน้าผากกว้างขึ้น แต่ไม่นิยมเติมซ้ของผมมวยเหมือนอย่างผู้หญิงม้งน้ำเงิน อย่างไรก็ตามเราจะเห็นชาวเขาเผ่าม้งทั้ง 2 กลุ่ม แต่งตัวกันเต็มที่ในโอกาสงานสำคัญ ๆ ของหมู่บ้านแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งในบางหมู่บ้านผู้ชายม้งจะนิยมสวมหมวกดำทรงกลมแบบจีน ปักไหมพรมสีแดงตรงกลาง และประดับเหรียญสวยงามมาก

ภาพที่ 6 การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านสบเปิดในงานประเพณีปีใหม่ม้ง
ที่มา : เจนยุทธ พุฒหมื่น

การตกแต่งผ้าลายชาวมังมีการผลิตผ้าใช้เอง คือผ้าใยกล้วย และมีการตกแต่ง
 เสื้อผ้าด้วยการปัก การเขียนลาย และการนำแถบผ้าสีต่างๆ มาเย็บต่อกันเป็นลาย ส่วนมากนิยมใช้
 ตกแต่งบริเวณส่าบเสื้อ การเขียนลาย เริ่มจากการนำขี้ผึ้งใช้ภาชนะตั้งไฟให้เหลวพอดี จากนั้นนำ
 อุปกรณ์สำหรับเขียนลายผ้า (หลาอัวตะ) จุ่มขี้ผึ้งแล้วลากเส้นตามแนวยาวของผืน จากนั้นลง
 รายละเอียดระหว่างช่องด้านข้างและตรงกลาง เมื่อเขียนลายเสร็จนำไปย้อมสีดำหรือสีน้ำเงิน ซึ่งได้
 จากการนำใบครามหรือใบห้อมมาหมักไว้ 2-3 วัน จึงนำน้ำมาใช้ย้อมผ้า เมื่อย้อมจนได้สีที่ต้องการ
 แล้วค่อยลอกขี้ผึ้งออกมา หากเขียนลายไว้นานเกินไปจะทำให้ขี้ผึ้งแห้งแตก เมื่อนำมาย้อมสีจะได้
 ลายไม่คมชัด ชาวมังมีความเป็นตัวของตัวเอง มีเอกลักษณ์ที่ชุดผ้าปัก แต่เดิมใช้ปกกล้วยตากให้
 แห้งแล้วทอ มีแค่ชุดขาวกับดำ ต่อมาได้พัฒนาให้มีการปัก (สัญลักษณ์ กรมสุริยศักดิ์, 2555 หน้า 9)

ลายที่นำมาใช้ลงบนผ้า ประกอบด้วยลายพื้นฐานคือ ลายจุด (ลู่เล้า) ลายขีด
 (เจ๋ย) และกากบาท (ชะห้) ผู้เขียนลายเหล่านี้จะนำลายมาประกอบกันให้เกิดลายต่างๆ โดยการ
 เขียนบนผ้า กับการปัก และลวดลายที่เกิดการนำแถบผ้ามาต่อกันเป็นลายนั้น จะเป็นลายใน
 ลักษณะเดียวกัน ขึ้นอยู่กับกรรมผสมผสานและคิดประดิษฐ์ลวดลายของผู้วาดและผู้ปัก

กระโปรง 1 ตัวใช้ผ้ายาวประมาณ 4 วา หลังจากได้ผ้าเขียนลายและผ้าปักแล้ว นำ
 ผ้าทั้งสองมาเย็บต่อกัน อาจมีการตกแต่งลวดลายเพิ่มเติมที่หลังก็ได้ ด้วยการเย็บแถบผ้าสีต่างๆ
 จากนั้นนำผ้าสีขาวที่จะใช้เป็นส่วนหัวของกระโปรงมาเย็บต่อ แล้วนำมาเย็บจับจีบโดยใช้เส้นด้าย
 เส้นยาวร้อยเพื่อยึดจีบผ้าเอาไว้ตลอดความยาวของกระโปรง เสร็จแล้วนำไปม้วนเก็บไว้ เมื่อจะใช้
 งานดึงด้ายที่ติดร้อยเพื่อยึดจีบนั่นออกจะได้กระโปรงที่มีรอบตัวสม่ำเสมอ หลังจากใช้งานเสร็จ
 เมื่อนำกระโปรงมาเก็บใช้ด้ายร้อยตรึงจีบผ้าเอาไว้ดังเดิม แล้วจึงนำไปม้วนเก็บไว้